

Tko su zeleni glasači u Hrvatskoj?

Depope, Ana

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:086413>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-19**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za sociologiju

Diplomski rad

Tko su zeleni glasači u Hrvatskoj?

**Analiza sociodemografskih, političkih i vrijednosnih odrednica preferiranja
zelenih političkih opcija**

Studentica: Ana Depope

Mentor: dr. sc. Dragan Babić

Zagreb, 28. rujna 2021.

Sadržaj

1. Uvod.....	4
2. Teorijski pregled.....	6
2.1. Okoliš kao političko pitanje i ekološka osviještenost građana.....	6
2.2. Zelena politička teorija.....	10
2.3. Zelene stranke nastanak i obilježja.....	11
2.3.1. Povezanost s civilnim društvom i bazna demokracija	14
2.3.2. Zelene stranke kao nova vrsta političkih stranaka	15
2.3.3. Što utječe na uspješnost zelenih stranka?.....	17
2.3.4. Regionalne razlike u razvoju i uspjehu zelenih stranaka u Europi	19
2.3.5. Zelene stranke u Hrvatskoj	21
2.4. Pregled istraživanja zelenog biračkog tijela.....	24
2.4.1. Sociodemografski čimbenici.....	25
2.4.1.1. Teorija nove srednje klase.....	28
2.4.2. Politički čimbenici	30
2.4.3. Postmaterijalističke vrijednosti	32
3. Analitički pristup.....	34
3.1. Izvori podataka i hipoteze	34
3.2. Odabir varijabli	35
3.2.1. Istraživanje European Value Study 2017.....	36
3.2.1.1. Zavisna varijabla.....	36
3.2.1.2. Sociodemografski čimbenici.....	36
3.2.1.3. Političke preferencije i stavovi.....	37
3.2.1.4. Postmaterijalističke vrijednosti	38
3.2.2. Istraživanje Fakulteta političkih znanosti 2020.....	39
3.2.2.1. Zavisna varijabla.....	39
3.2.2.2. Sociodemografske odrednice	39
3.2.2.3. Političke preferencije i stavovi.....	40
3.2.2.4. Postmaterijalističke vrijednosti	40
4. Rezultati.....	42
4.1. Istraživanje European Value Study 2017	42
4.1.1. Sociodemografske odrednice	42
4.1.2. Političke preferencije i stavovi.....	43
4.1.3. Postmaterijalističke vrijednosti	45
4.1.4. Ukupni model.....	45
4.2. Istraživanje Fakulteta političkih znanosti 2020.....	48
4.2.1. Sociodemografske odrednice	48

4.2.2.	Političke preferencije i stavovi	48
4.2.3.	Postmaterijalističke vrijednosti.....	49
4.2.4.	Ukupni model.....	50
5.	Diskusija	52
6.	Zaključak	54
6.1.	Ograničenja studije.....	55
	Sažetak	57
	Summary	57
	Literatura.....	59
	Internet izvori	64

1. Uvod

Čovjekovo je djelovanje mijenjalo i ostavljalo otisak na okoliš i prije nego što su se primijetile prve ekološke krize te započele rasprave u javnoj sferi o tome kako pristupiti primijećenim promjenama i zaštiti prirodu. Međutim, do nastanka novih društvenih pokreta (NDP) 60-ih godina 20. stoljeća, koji uključuju ekološke, feminističke, antinuklearne i studentske pokrete, politička sfera je bila uglavnom zatvorena i nezainteresirana za probleme okoliša (Galić, 2002). Iako se klimatske promjene događaju u prirodi i inicijalno su bile predmet proučavanja prirodnih i okolišnih znanosti, njihov nastanak i ubrzano pogoršavanje upravo se povezuje s neodrživim načinom organiziranja i djelovanja trenutnog društva, čiji bi nepromijenjen nastavak davanja prioriteta ekološkom razvoju te posljedično prekomjerno iskorištavanje i zagađivanje prirode mogao ugroziti opstanak i kvalitetu života ljudi te se ukazuje potreba za istraživanjem društveno-vrijednosnih čimbenika koji utječu na slaganjem s environmentalnim stavovima (Ančić i sur., 2016).

Društveni pokreti i organizacije civilnog društva i dalje su važni akteri za promicanje ekološke osviještenosti, provođenja projekata za zaštitu okoliša te utjecanja na osmišljavanje i provođenje politika za rješavanje tih problema, no od 1980-ih godina zelene političke stranke se pozicioniraju kao novi istaknuti akteri za rješavanje okolišnih pitanja, koje svojim djelovanjem u političkoj sferi mogu utjecati na brže i efikasnije donošenje politika kao i povećanje zastupljenosti ekoloških problema u javnoj sferi. Iako su se smatrale samo prolaznim trendom „nove politike“, u svojih 30 godina djelovanja na političkoj sceni zelene stranke su se uspjele pozicionirati kao politički akter s umjerenim, ali kontinuiranim političkim uspjehom i stabilnim biračkim tijelom (Grant i Tilly, 2018).

Budući da se primjećuje povećanje osviještenost o tome kako način života utječe na okoliš i posljedično na trenutnu kvalitetu života i onu budućih generacija, težnja za zaštitom okoliša postaje važan aspekt pri donošenju odluka i usmjeravanju ponašanja, stoga sociologija dobiva važnu ulogu pri istraživanju i tumačenju ljudskih ponašanja, odnosa prema okolišu, objašnjavanju uzroka i posljedica klimatskih promjena, ali i promjene koje će se dogoditi u društvu sukladno tome kako se pristupi njihovom rješavanju ili pak zanemarivanju (Ančić i sur., 2016). Danas se može govoriti o raznim „environmentalno značajnim ponašanjima“, odnosno „ponašanjima potaknutima željom za promjenom (koja pridonosi poboljšanju) okoliša“ te ih se dijeli u nekoliko kategorija: direktno aktivističko ponašanje, neaktivističko ponašanje u političkoj sferi (potpisivanje peticija, doniranje novaca ekološkim organizacijama,

glasanje za zelene stranke, i sl.) i djelovanje u privatnoj sferi (smanjenje potrošnje energije i resursa u domu, recikliranje, kompostiranje i sl.) (Stern, 2000:408). Aguilar-Luzón i sur. (2020:2) smatraju glasanje za zelene stranke „indirektnom environmentalnom akcijom“ kojom pojedinci iskazuju podršku stvaranju šireg društvenog i ekonomskog sustava koji poštuje i djeluje za dobrobit okoliša. Iako djelovanje u političkoj sferi u obliku glasanja ili potpisivanja peticija ne oduzima mnogo vremena i drugih resursa niti traži kontinuirani angažman, izglasavanje određenih politikama može utjecati na osviještenost i promjene ponašanja različitih grupa i velikog broja ljudi (Stern, 2000). Također, društveni pokreti, civilne organizacije i mediji imaju važnu ulogu u stvaranju pritiska na političke aktere i odluke koji oni donose (Ančić i sur., 2016).

Ulrich Beck (2010) naglašava kako je za uspješno nošenje s klimatskim promjenama nužno da društva postaju zelena, tj. da politike koje se predlažu trebaju podršku iz svih slojeva društva, ali i razumijevanje da za kvalitetne promjene treba promijeniti osnovne koncepte djelovanja trenutačnog kapitalističkog društva, čak i ako to uključuje djelovanje suprotno trenutačnim željama i kratkoročnim interesima pojedinaca (npr. plaćanje davanja za zaštitu okoliša i odricanje od određenih luksuza). Drugim riječima, kvalitetne promjene kojima se spašava okoliš i poboljšava kvaliteta života trebaju biti usmjerene na osnove na kojima se temelji trenutačni ekonomski sustav te na niz nejednakosti koje proizlaze iz toga, a za njihovo uspješno provođenje nužna je podrška šireg društva (Inglehart, 1995).

U sklopu ovog diplomskog rada prvo se iznosi pregled teorijskih radova i empirijskih istraživanja o ekološkoj osviještenosti, osnovnim pretpostavkama zelene političke teorije, nastanku i posebnostima zelenih političkih stranaka, istraživačkih pristupa korištenima za istraživanje zelenog biračkog tijela te primijećenim posebnostima, a potom se provodi istraživanje o tome tko su zeleni birači u Hrvatskoj te koja su njihova sociodemografska obilježja, političke preferencije i jesu li skloni postmaterijalističkim vrijednostima. Analiza se provodi na podacima dobivenim međunarodnim istraživanjem European Value Study iz 2017. godine i istraživanjem koje je Fakultet političkih znanosti u Zagrebu proveo 2020. godine kako bi se utvrdila obilježja zelenog biračkog tijela u Hrvatskoj.

2. Teorijski pregled

2.1. Okoliš kao političko pitanje i ekološka osviještenost građana

Povećanje zastupljenosti ekoloških pitanja uslijed novih ekoloških kriza, stalnog rada na novim međunarodnih strategijama, uključivanja poznatih osoba u rješavanje ekoloških pitanja i novih društvenih pokreta kao što je Školski štrajk za klimu/Petkom za budućnost Grete Thunberg, pridonosi razmatranju okoliša ne samo kao pitanja vezanog za uski krug stručnjaka ili aktivista civilnog društva, već kao važnog političkog pitanja koje zadobiva interes šire javnosti. Zastupljenost ekoloških pitanja pridonosi i boljim izbornim rezultatima zelenih političkih opcija pa su tako izbori za Europski parlament 2019. godine proglašeni „klimatskim izborima“ kada su zelene stranke ostvarile do sada najbolji rezultat s osvojenih 75 mandata (Pearson i Rüdig, 2020). Iako bolji rezultati zelene stranaka i veća zastupljenost ekoloških pitanja u javnosti može sugerirati da su se ekološki problemi prihvatili kao važan društveni prioritet koje je nužno brzo i efikasno riješiti, također se treba razmotriti koliko je to rezultat stvarnog odraza interesa javnosti i promjena vrijednosti, a koliko proizvod rutinizacije ekoloških problema, njihovog korištenja za ostvarivanje interesa pojedinih grupa te razumije li javnost zapravo što je srž ekoloških problema i što podrazumijeva njihovo rješavanje.

Prema Pakulskom, Tranteru i Crooku (1998:239) ekološka su se pitanja, od svojeg ulaska u javnu sferu pa do kraja 1990-ih godina, znatno rutinizirala, tj. od nečeg „novog i neočekivanog“ procesom ponavljanja i habituacije postala su „stara, očekivana i poznata“, njihov moralno-vrijednosni prizvuk zamijenjen je onim interesa, a demonstracije lobiranjem i glasanjem. Ekološki problemi postaju sveprisutni u političkoj sferi, stoga ih u svoje političke programe i predizborna obećanja uključuju i političke opcije kojima ti problemi ranije nisu predstavljali važnu sferu interesa i nadmetanja. Dok se nekada uključivanje ekoloških problema u izborne kampanje tretiralo kao strategiju koja će samo osnažiti poziciju zelenih stranaka, za vrijeme parlamentarnih izbora u Velikoj Britaniji 2019. godine, jedna je od važnih dimenzija natjecanja bio broj stabala koje stranke planiraju zasaditi za vrijeme mandata, rješenja za uvođenje zelene energije te pokušaji Laburističke stranke da se pozicionira kao stranka koja je najviše spremna učiniti za okoliš, usprkos dugogodišnjem aktivnom djelovanju britanske zelene stranke (Carter i Pearson, 2020). Druga istraživanja pokazuju da pod utjecajem populizma na ekološkim pitanjima pokušavaju profitirati i stranke koje ne žele aktivno djelovati za zaštitu okoliša, već teže negiranju samog postojanja takvih problema, odnosno smatraju da su klimatske promjene i zaštita okoliša samo proizvodi želja za profitom i moći interesnih skupina ili teorije zavjere

akademske zajednice, što pomaže desnim populističkim strankama da privuku veći broj glasača (McCright i sur., 2015).

Budući da su rasprave o rješavanju ekoloških problema usmjerene upravo na promjene „sustavnih interesa“ utemeljenih još u 20.st., ne iznenađuje što su rasprave o klimatskim promjenama snažno ispolitizirane te da se u predloženim politikama i rješenjima reflektiraju vlastiti interesi različitih aktera i interesnih skupina (Aničić i sur., 2016:30). Rutinizacija ekoloških problema nastavlja se i u ekonomskoj sferi, odnosno dok se neograničena želja za ekonomskim rastom, povećanje proizvodnje i kupovine dobara prvotno smatrala glavnim uzrokom degradacije okoliša i uzrokom klimatskih promjena, u novije vrijeme se percipira kao prostor za sudjelovanje u zaštiti okoliša kroz proizvodnju i kupovinu „zelenih“ dobara. Ideja „zelenog konzumerizma“, koji od potrošača ne traži smanjenje potrošnje, već samo preusmjeravanje konzumacije proizvoda na one koje glase kao održivi, zeleni i etički proizvedeni, pri tome osnažujući potrošača kao osobu koja kupovinom aktivno sudjeluje u rješavanju globalne ekološke krize, dodatno trivijalizira probleme okoliša i onemogućava kritičku procjenu vrijednosti i organizacije trenutnog društva, koja je nužna za donošenje stvarnih rješenja ekoloških problema (Zeman i Geiger Zeman, 2013).

Istraživanja ekološke osviještenosti i ekološke zabrinutosti građana za pitanja klimatskih promjena i zaštite okoliša postala su važna sfera interesa akademske zajednice, ali i političkih aktera, budući da se prema njima mogu bolje usmjeriti kampanje za promociju pro-ekoloških ponašanja, ali i kvalitetnije osmisliti politike usmjerene na njihovo rješavanje (Liu, Vedlitz i Shi, 2014). Jedan je od prvih instrumenata za istraživanje stavova i vjerovanja koja stoje u pozadini pro-environmentalnog svjetonazora, konstruiran 1978. godine, i poznat pod nazivom skala Nove ekološke paradigme (New Ecological Paradigm [NEP]). NEP skala se i dalje koristi u istraživanjima, a prema razvoju i redizajniranju same skale mogu se primijetiti i promjene u ekološkim prioritetima od početne zabrinutosti za lokalne ekološke probleme i zaštitu divljine do danas kada su ekološki problemi globalnih razmjera i njihove posljedice nisu direktno uočljive u svakodnevnom i lokalnom okruženju pojedinaca (Dunlap i sur., 2000). Skala uključuje originalnih 12 ili u novijim oblicima više čestica kojima se ispituje sklonost antropocentrizmu, granicama rasta, nužnosti društvenih promjena i procjene opasnosti ekoloških kriza, no ne i stvarnu sklonost pojedinaca za aktivno djelovanje za zaštitu okoliša (Kufirin, 2002). Opći stavovi, uvjerenja o okolišu ili generalne proekološke orijentacije nisu se uvijek pokazali kao dobar prediktor stvarnog ponašanja, stoga se preporuča kombiniranje s

onima posvećenima konkretnom ponašanju ili ekološkoj angažiranosti poput odvajanja otpada, potpisivanju peticija ili spremnosti na plaćanje određenih davanja (Kufrin, 1996).

Prema Cifriću (1989:195) važno obilježje ekološke svijesti je da je ona „dinamična i historijska kategorija“ koju uvjetuje odnos društva prema prirodi i sukladno tome se mijenja kroz vrijeme. Može se primijetiti da se ekološki prioriteti također mijenjaju kroz vrijeme, odnosno prvotno je veći naglasak bio na rješavanju pitanja otpada, zagađenja tla ili vode na lokalnoj razini („smeđi“ ekološki problemi), dok se danas češće naglašavaju globalne prirode tih problema i potreba za rješavanjem pitanja klimatskih promjena („zeleni“ problemi) (Ignatov, 2005). Također, do trenutka kada se 1980-ih godina, uslijed primjećivanja prvih ekoloških kriza i pritisaka ekološkog pokreta, povećava medijska zastupljenost environmentalnih problema i težnje za njihovo rješavanje u političkoj sferi, ekološka osviještenost uglavnom je bila rezervirana za manje grupe ekoloških aktivista, akademika i studenata (Pakulski i sur., 1998), no u novije vrijeme, zbog zastupljenosti okolišnih tema u medijima, s njima su barem osnovno upoznati puno širi slojevi društva. Važnost osvještavanja ljudi o ekološkim problemima, kao i postojanje ekološke kritike koja dekonstruira vrijednosti današnjeg društva, mišljenja i ponašanja građana te ih usmjerava prema razmatranju alternativnih mogućnosti, upravo je u tome kako bi se poželjne vrijednosti za očuvanje okoliša, ali i brige za druge vrste i osobe, prihvatile kao ekološke norme (Cifrić, 1989:173;185). Također, treba se uzeti u obzir da za interes i zabrinutost građana nisu presudni objektivna narav i posljedice ekoloških problema koji se nalaze u prirodi, već način na koji se komunicira o njima i kako se stvara svijest o opasnosti i ozbiljnosti tih problema (Luhmann, 1989. prema Galić, 2002:5).

Environmentalizam kao politički problem može se razmatrati s nekoliko teorijskih polazišta: postmaterijalistička teorija problemima okoliša pristupa kroz perspektivu promjene kulturnih vrijednosti, a ekološki problemi se tretiraju kao globalni problemi za koje je nužna međunarodna suradnja; teorije koje glasanje za zaštitu okoliša promatraju kao dio „ekonomije glasanja“, tj. pojedinci smatraju da će ignoriranje rješavanja problema okoliša utjecati na prosperitet njihove nacije na makro razini i traže razvijanje politika koje su posebno orijentirane na rješavanje klimatskih i okolišnih problema sa svrhom nacionalnog prosperiteta; i naposljetku perspektive koje govore o osobnom interesu prema kojem se pojedinci brinu o onim aspektima degradacije okoliša koje direktno utječu na njihov život na mikro razini (McAllister, 1994). Prve dvije perspektive se smatraju ključnim za motivaciju ponašanja i odluka pojedinaca u političkoj sferi, što uključujuće potpisivanje peticija i glasanje za određene stranke, dok je posljednja dimenzija ključna za lokalni aktivizam i ponašanja u sklopu životnog

stila poput recikliranja ili smanjenja otpada, reduciranja potrošnje energije i odabira proizvoda pri kupovini (ibid.).

Istraživanje Eurobarometra iz 2021. godine (Special Eurobarometer 513) pokazalo je da velika većina (93%) građana zemalja članica Europske Unije smatra klimatske promjene ozbiljnim problemom, dok je njih 18% smatralo da klimatske promjene predstavljaju najveći globalni problem, kao i da 64% građana aktivno djeluje kako bi smanjilo svoj utjecaj na okoliš. Hrvatska se po pitanju rangiranja važnosti rješavanja ekoloških problema i po broju osoba koje mijenjaju svoje navike radi zaštite okoliša nalazi na samom začelju Europske Unije, zajedno s Bugarskom i Rumunjskom. Ipak, odnos između ekološki zabrinutih građana, razine ekološke svijesti i preferiranja zelenih političkih opcija te vršenja pritiska za rješavanje tih problema, još uvijek nije u potpunosti razjašnjen, jer se u nekim državama poput Grče vidi velika zabrinutost za okoliš, no zelene stranke ne ostvaruju značajan uspjeh na izborima, dok je u Belgiji broj ekološki zabrinutih razmjeno nizak, a tamošnje zelene stranke ostvaruju veći broj mandata u parlamentu (Carter, 2001). Istraživanja uglavnom pokazuju da, iako je deklarativno podupiranje rada ekoloških pokreta, kao i opća zabrinutost za stanje okoliša, razmjerno visoko u većini zemalja, broj osoba spremnih na plaćanje ekoloških poreza ili promjene navika za zaštitu okoliša ipak znatno niži, pogotovo u Istočnoj Europi (Inglehart, 1995).

Istraživanje *Dobra klima za promjene* provedeno 2008. godine pokazalo je da velika većina (96%) Hrvata smatra zaštitu okoliša vrlo važnim ili prilično važnim problemom te klimatske promjene vrlo velikim problemom na globalnoj razini (72%), no istovremeno tek nešto manji broj (manje od dvije trećine) vjeruje da će klimatske promjene imati direktan utjecaj na njihov život (Landau i sur., 2008). Takve diskrepancije u procjenjivanju zabrinutosti za klimatske promjene i procjene utjecaja na vlastiti život nazivaju se „prostornim optimizmom“ (eng. *spatial optimism*) i mogu biti jedan od razloga zašto su pojedinci neskloni ekološkom djelovanju ili su usmjereni na ponašanja koja nemaju dovoljan utjecaj na klimatske promjene (Tvinnereim i sur., 2020). Drugim riječima, informiranost o tome da se temperatura na Zemlji povećava, ledenjaci tope, veliki broj živih vrsta izumire ili posljedice ekološke krize u nekom udaljenom mjestu, ne dovodi nužno do osviještenosti kako bi to posljedično utjecalo na kvalitetu života pojedinca u mjestu koje već nije direktno pogođeno tim problemima. Iako su građani Hrvatske informirani o potencijalnim negativnim učincima zagađenja okoliša i klimatskih promjena na njihovo zdravlje, uglavnom nisu svjesni potencijalnih posljedica klimatskih promjena na hrvatsku ekonomiju, pogotovo u primarnom sektoru i sektoru turizma, te da to direktno utječe na kvalitetu života građana kroz povećanje cijena namjernica s jedne

strane i manjeg broja turista i kraće turističke sezone o kojoj veliki broj hrvatskih građana ovisi s druge strane (Landau i sur., 2008). Istraživanje Afrić (2002) pokazalo je da je većina studenata pulskog Fakulteta ekonomije i turizma zabrinuta za ekološke probleme, svi su sudionici smatrali da se u Hrvatskoj nedovoljno djeluje kako bi se ti problemi spriječili, no istovremeno su sudionici istaknuli da ne znaju dovoljno o tim problemima niti da su aktivno uključeni u rad udruga civilnog društva, što dovodi do pitanja jesu li Hrvati samo deklarativno zabrinuti za pitanja okoliša, dok zapravo nisu spremni aktivno djelovati i mijenjati svoj način života za sprječavanje tih problema (Afrić, 2002). Drugo istraživanje je pokazalo da iako većina građana smatra da bi se u Hrvatskoj trebalo više učiniti po pitanju okoliša i klimatskih promjena te dok je veći broj (40%) građana smatrao da bi zaštita okoliša trebala imati prednosti nad ekonomskim rastom, gotovo u jednak broj (38,9%) nije uopće imao formirano mišljenje o tom pitanju (Ančić i sur., 2016).

2.2. Zelena politička teorija

Pod utjecajem ekološkog pokreta 1960-ih godina „ekološki problemi, kriza energije i resursa, problemi gladi i napućenosti, nuklearnog rata, zajedno s problemima ljudskih prava“ (Galić, 2002:3) postaju dio javnih i političkih rasprava, potiču propitivanje ondašnjih vrijednosti i ustroja društva te ukazuju na potrebu za temeljitom promjenom društva. Upravo na tim temeljima nastaje zelena politička teorija.

John Barry (2014) definira zelenu političku teoriju, koja se još ponekad naziva ekologizmom, environmentalizmom i ekološkom političkom teorijom, kao oblik političkog razmišljanja koji u sebi spaja „stare“ političke probleme poput „odnosa ljudskih i neljudskih svjetova, moralnog statusa životinja, pitanje ‚dobrog života‘ te etičkih i političkih regulacija tehnoloških inovacija“ i novih suvremenih pitanja poput „ekonomskih i političkih posljedica klimatskih promjena, korištenja fosilnih goriva, prekomjerne potrošnje, natjecanja i sukoba zbog korištenja resursa te povećanja globalnih i nacionalnih nejednakosti“ (Barry, 2014:154). Posebnost zelene političke teorije je uvođenje odnosa čovjeka i prirode u političku misao i „davanje intrinzične“ vrijednosti prirodi, zbog čega se prema prirodi i drugim vrstama ne može odnositi samo kao resursu za zadovoljenje ljudskih potreba (Lukšič i Bahor, 2013:163). Drugim riječima, u sklopu zelene politike čovjek se vidi kao „sudionik u prirodi umjesto njenog gospodara“ (Galić, 2002:9).

Zelena politika se razlikuje od drugih političkih ideologija prema tome što upravo zajednicu smatra „preferiranim mjestom ekonomske (i političke) organizacije“, dok država i tržište služe kako bi podržavale organizaciju na razini zajednice i naglašavaju decentralizaciju i demokratizaciju (Barry, 2014:158-159). Važno obilježje zelene politike je redefiniranje osnovnih principa ekonomije, koje težnju za brzim i neograničenim ekonomskim rastom zamjenjuje održivim razvojem koji naglašava važnost zaštite samog okoliša i smanjenjem nejednakosti u društvu. Zelena politika naglašava povezanost očuvanja okoliša, nužnosti redefiniranja odnosa čovjeka, drugih vrsta i prirode s potrebom za smanjivanjem nejednakosti među skupinama, odnosno razmatra način na koji se može ostvariti nova, zelena demokracija i ekonomija (Lukšič i Bahor, 2013). Prema Barryju zelena politička teorija je zapravo „politika stvarne postojeće neodrživosti“, tj. ona započinje identifikacijom i analizom trenutnih uzroka i točnog stanja postojeće neodrživosti u postupanju prema drugim ljudima i neljudskom okruženju, koje se primjećuju u obilježjima trenutnih institucija, normi i društvenih struktura, kako bi se kasnije usmjerila na izgradnju održive budućnosti (Barry, 2014: 159;163). Dodatno, Beck (2010:257) naglašava da su društvene nejednakosti i klimatske promjene dva međusobno povezana fenomena, jer „klimatske promjene globaliziraju i radikaliziraju društvene nejednakosti u nacionalnom kontekstu i na globalnoj razini“, što se primjećuje u pogoršanju kvalitete života i nejednakosti u zemljama u razvoju. Također, uzevši u obzir da su klimatske promjene globalne i da prelaze političke granice država, ukazuje se potreba za međunarodnom suradnjom pri rješavanju tih problema.

Povelja međunarodne The Global Greens mreže, koja povezuje političke stranke, ekološke pokrete i druge aktere civilnog društva, kao svoje osnovne principe djelovanja navodi: ekološku mudrost, društvenu pravdu, participativnu demokraciju, nenasilje, održivost i poštivanje (bio)raznolikosti (The Global Greens, 2017), što ukratko sažima temeljne principe zelene političke teorije, ali i glavne političke prioritete zelenih političkih stranaka.

2.3. Zelene stranke nastanak i obilježja

Grant i Tilly (2018:502) zelene stranke definiraju kao političke stranke čija „politička ideologija primarno ističe važnost ekološke održivosti i environmentalističkih principa koji nadilaze tradicionalne materijalističke prioritete“. Istraživanje političkih programa zelenih stranaka je pokazalo kako su zelene stranke usmjerene na redefiniranje odnosa prema prirodi, tj. snažan naglasak je stavljen na ekološki usmjereno djelovanje i udaljavanje od

antropocentričkih vrijednosti, na kritičko pristupanje ideji povećanja ekonomskog rasta, u rasponu od radikalnog stava protivljenja rastu do težnje za jednostavnim i održivim ekonomskim organiziranjem, težnje za povećanjem sudjelovanja u demokratskom procesu odlučivanja i naglasak na egalitarnosti i smanjivanju nejednakosti u društvu te borbi za prava žena, manjina i imigranata (Price-Thomas, 2016). Prema Carteru (2013:76) većini zelenih stranaka (u Zapadnoj Europi) je zajedničko da im se korijeni nalaze u novim društvenim pokretima, u nazivu stranke gotovo uvijek imaju pridjev zeleno ili ekološki te da većina pripada međunarodnim organizacijama „Zelenih“ (npr. The Global Greens, European Greens, itd.). Prva zelena stranka osnovana je na Novom Zelandu 1972. godine, godinu dana kasnije osniva se prva europska zelena stranka u Velikoj Britaniji, a 70-ih i 80-ih godina 20. stoljeća započinje val osnivanja zelenih stranaka u ostatku Europe.

Iako su radovi o klasificiranju zelenih stranaka rijetki, jer se većina istraživanja posvetila ukazivanju na sličnosti zelenih programa ili na specifične razlike u razvoju i uspjehu stranaka, u nastavku se navodi nekoliko predloženih podjela zelenih stranaka u kojima se može primijetiti i kako su se same stranke, ali i odnos istraživača prema njima mijenjali kroz vrijeme. Müller-Rommel (1985:491) predlaže jednu od prvih podjela zelenih stranaka na „čiste zelene reformističke stranke“ koje se bore za određena ekološka pitanja, no ne ulaze u dublje diskusije ili želje za reorganizacijom ekonomskih institucija i drugih politika te su skloni formirati koalicije sa sociodemokratskim strankama (npr. zeleni u Finskoj i Švedskoj) te „alternativne zelene radikalne stranke“ koje teže promijeniti određene društvene i političke institucije iz temelja, protive se kapitalističkom režimu i teže redistribuciji te su sklonije koalicijama s radikalnom ljevicom (npr. stranke u Nizozemskoj, Njemačkoj, Austriji).

Dok su prvotna politička razmatranja zelene stranke sagledavali kao prolazni trend reformističkih ili protestnih stranaka, njihovo aktivno djelovanje u nacionalnim parlamentima i uspjeh u očuvanju ili povećanju potpore birača znatno mijenjaju i pristup, ali i klasifikacije zelenih stranaka. Primjerice, iako njemačka zelena stranka Bundis 90/Die Grünen (u nastavku Die Grünen) ulazi u političku arenu kao radikalna environmentalistička stranka koja je veliki dio svojeg programa posvetila antinuklearnim zahtjevima, vremenom proširuju svoj politički program te se aktivno zalažu za multikulturalizam i feminizam (Grant i Tilly, 2018). Proširivanje programa i promjene u davanju prioriteta određenim političkim pitanjima djelomično se može povezati sa željom za pridobivanje većeg broja glasača i ostvarivanjem boljeg izbornog rezultata, no i s rutinizacijom samog djelovanja zelenih stranaka, jer njihovim produljenim djelovanjem u sklopu političkih institucija polako odustaju od radikalnih i

aktivističkih zahtjeva te njihovi programi postaju „organizirani i pragmatični“, tj. više nalik programima drugih stranaka (Paklusk i sur., 1998). Promjene u političkim prioritetima i pristupima zelenih stranka traže i razvijanje novih klasifikacija pa tako u svojem kasnijem radu Müller-Rommel (2002) razvija novu klasifikaciju koristeći ostvareni uspjeh stranaka u nacionalnim parlamentima i vremenu potrebnom za prelazak izbornog praga kao osnovne kriterije. Drugim riječima, razlikuje stranke s dugogodišnjim političkim iskustvom i prije ulaska u parlament, tzv. „profesionalci“ (npr. njemački Die Grünen) i stranke koje su ostvarile parlamentarni uspjeh s kraćim predparlamentarnim iskustvom, tzv. „parlamentarno iskusne“ stranke (npr. belgijske Agalev i Ecolo) (ibid.).

Carter (2001) najuspješnijim zelenim strankama smatra Die Grünen te Agalev i Ecolo koje već tijekom 1980-ih ostvaruju podršku veću od 5% glasova i ulaze u nacionalne parlamente. Sljedeća skupina stranaka ostvaruje veću podršku glasača i ulazak u nacionalne parlamente 1990-ih godina i to su finska stranka Vihreä Liitto, francuska Les Verts, austrijska Alternative Grüne Österreich (ALÖ), nizozemska Groen Links i švedska Miljöpartiet de gröna. Close i Delwit (2016) dijele zelene stranke po uspješnosti na „stabilne“, tj. stranke koje dugi niz godina osvajaju mjesta u parlamentima i često dobivaju podršku veću od 10% (Die Grünen, Agalev i Ecolo), stranke umjerenog uspjeha koje uglavnom dobivaju oko 5-8% glasova i često sudjeluju u radu nacionalnih parlamenata kao dio koalicijske vlade ili oporbe (npr. ALÖ, Miljöpartiet de gröna) te stranke koje ne uspijevaju dobiti dovoljan broj glasova za osvajanje mandata u parlamentima ili je njihov uspjeh sporadičan (npr. zelene stranke u Južnoj Europi, Norveškoj ili u srednjeeuropskim državama).

Politički programi zelenih stranaka su se u novije vrijeme udaljili od inicijalnih temeljnih ciljeva koje su prvi istaknuli Die Grünen: „ekološka održivost, bazna demokracija, društvena pravda i nenasilje“ i danas se naglasak stavlja na „zaštitu okoliša, jednakost i proširenje države blagostanja“ (Carter, 2013:84). Iako su ekološki problemi i dalje neprepoznatljivija identifikacijska oznaka zelenih stranaka (Rüdig, 2019), većina zelenih stranaka je proširila svoje političke programe i u sklopu sudjelovanja u nacionalnim parlamentima su se uspješno borili i promovirali status i prava LGBT+ zajednice, manjina i migranata (Poguntke, 2002). Rodna ravnopravnost, nastavak borbe za ženska prava te inkluzivnost važni su prioriteti za većinu zelenih stranaka, te često djeluju u području politika koje adresiraju mjere za povećanje jednakosti na tržištu rada te borbu protiv nasilja nad ženama (Price-Thomas, 2016).

2.3.1. Povezanost s civilnim društvom i bazna demokracija

Müller-Rommel (1985:491) ističe da je velikom broju zelenih političkih stranaka zajedničko to što su nastale kao „mreže ili savezi građanskih inicijativa“ sa svrhom rješavanja određenih ekoloških problema koji su bili zanemareni u javnoj i političkoj sferi (1985:491). Zelene stranke nastavljaju borbu za probleme koje su istaknuli novih društveni pokreti 1960-ih godina, poput degradacije okoliša, borbe za prava žena, seksualnih i drugih manjina te pacifizma, prebacujući mjesto njihovog rješavanja iz civilne u političku sferu, što dodatno povećava medijsku zastupljenost tih problema, legitimira ih te stvara mogućnosti njihovog rješavanja putem izglasavanja novih politika i zakona (Tranter i Wester, 2009). Nasljeđe ekoloških pokreta u razvoju i osnovnim postavkama zelene politike primjećuje se ne samo kroz zalaganje za rješavanje istih društvenih problema, već i u njegovanju odnosa zelenih stranka s civilnim društvom i sklonosti podržavanja demonstracija (Belchior, 2010). Nastavak suradnje zelenih stranka i pripadnika društvenih pokreta je na obostranu korist, budući da stranke profitiraju od veće zastupljenosti njihovih temeljnih problema u javnoj sferi, pokret ih legitimizira kao stručnjake za rješavanje tih problema te se sudionici pokreta mogu mobilizirati kao glasačko tijelo stranke, dok predstavnici društvenih pokreta imaju priliku blisko surađivati sa strankama pri osmišljavanju politika i vršiti pritisak za njihovo provođenje (Blings, 2020). Prelazak iz „protestne politike u vlade“ (Poguntke, 2002:136) za zelene stranke označuje potrebu za organiziranjem i institucionaliziranjem svoje organizacije kako bi mogle adekvatno i pravovremeno djelovati u političkim institucijama.

Uzevši u obzir aktivističke korijene stranaka i snažan utjecaj libertarijanskih vrijednosti, zelene stranke ustraju na održavanju unutarstranačke demokracije, tj. ističu važnost da se unutar same stranke daje veća mogućnost odlučivanja svim članovima stranke, a ne samo predsjedništvu ili stranačkoj eliti (Rüdig i Sajuria, 2018). Bazna (eng. *grass-root*) demokracija kao organizacijsko obilježje zelenih stranaka doživjela je mnoge reforme i neke od inicijalnih ideja, poput rotacije zastupnika, su ubrzo napuštene zbog neefikasnosti i neprilagođenosti političkim institucijama u kojima su sudjelovale, no većina stranaka i dalje njeguje ideje kolektivnog odlučivanja i opiru se ideji jedne osobe kao samostalnog vođe stranke (Poguntke, 2002). Međutim, empirijska istraživanja pokazuju da postoji diskrepancija između deklarativnog zalaganja zelenih stranaka za unutarstranačku demokraciju i praktičnih ostvarenja tog ideala, što je moguće objasniti pravnim ograničenjima i praktičnim djelovanjem u nacionalnim parlamentima (Belchior, 2010). Iako bazičnom demokracijom zelene stranke njeguju svoje temeljne vrijednosti, sklonost spontanim akcijama, zajedničkom donošenju odluka i niski

stupanj hijerarhije, upravo to može otežati proces njihove institucionalizacije (Kwiatkowska, 2019:276) i vrijeme potrebno za dobivanje mandata u nacionalnim parlamentima (Poguntke, 2002).

Dodatna organizacijska posebnost zelenih stranaka, kao i njihove političke grupe u Europskom parlamentu The Greens/European Free Alliance (Greens/EFA), je da često imaju dva supredsjednika stranke, odnosno da stranku vode muškarac i žena, da ističu važnost rodno uravnotežene podjele osvojenih mandata (Carter, 2013), ali i da ih obilježava veliki broj članova i zastupnika bez prethodnog političkog iskustva (Little, 2016).

2.3.2. Zelene stranke kao nova vrsta političkih stranaka

Za istraživanje posebnosti zelenih stranaka koriste se razni teorijski okviri: pojava tzv. nove politike (Poguntke, 1987; 2002), nastanka lijevo-libretarijanskih stranaka (Kitschelt, 1988), postmaterijalističke teorije i postmaterijalističkih stranaka (Inglehart, 1995; Belchior, 2010) ili da su zelene političke opcije jedan oblik nišnih stranaka (Blings, 2020; Dolenc i Širinić, 2017). U nastavku se iznose temeljne pretpostavke tih teorija kroz koje će se ukratko opisati neka od razlikovnih obilježja zelenih stranaka. Naravno, treba se napomenuti da iako zelene stranke u većini država imaju vrlo slična obilježja, one nisu homogena grupa, no u sklopu diplomskog rada neće se obrađivati posebnosti pojedinih stranaka, već njihova zajednička obilježja.

Postmaterijalistička teorija objašnjava kako u razvijenim industrijskim društvima društvene promjene, u obliku tehnologije i ekonomskog razvoja omogućavaju da znatno veći broj ljudi odrasta bez straha od oskudice osnovnih resursa za preživljavanje, što dovodi do promjene njihovih vrijednosti, primjerice važnost religijskih vrijednosti i davanje prioriteta fizičkoj sigurnosti zamjenjuju postmaterijalističke vrijednosti, tj. visoko vrednovanje kvalitete života i slobode (Inglehart, 1995). Promjene u vrijednostima utječu na političke stavove i ponašanja, stoga dolazi do formiranja novih političkih stranaka koje teže adresirati nove probleme, a istovremeno se primjećuje da njihovo djelovanje mijenja značenja „starih“ problema, uključujući podjele na lijevo-desnom spektru, koji od inicijalnih problema vlasništva i redistribucije zamjenjuju ona zaštite okoliša, ženskih prava i odnosa prema manjinama (Inglehart i Abramson, 1999). Zelene političke stranke, zajedno s feminističkim i pacifističkim strankama spadaju u grupu postmaterijalističkih stranaka kojima je zajedničko visoko vrednovanje demokratskih vrijednosti i načela, nesklonost hijerarhiji i autoritarizmu te uglavnom lijeva orijentacija u sociokulturnoj dimenziji (Belchior, 2010). Postmaterijalistička teorija često je primijećeno teorijsko polazište za istraživanje environmentalizma, sklonosti

podržavanju politika i ponašanja koja su usmjerena na zaštitu okoliša, ali i glasanja za zelene stranke.

Primijećene promjene u političkoj sferi adresira i teorija nove politike prema kojoj NDP u medijsku i političku sferu uvode nove probleme, nevezane za klasne položaje i ekonomske politike, već daju prioritet ekološkim pitanjima, povećanju participacije, borbi za jednaka prava manjinskih grupa te stranke svojim djelovanjem u političkoj sferi legitimiraju „nekonvencionalne tehnike političke participacije“ poput demonstracija, bojkota i blokada (Poguntke, 1987:77-78). Nove političke stranke, što uključuje prvo ekološke liste pa onda i zelene stranke, svojim političkim djelovanjem mijenjaju i samo poimanje tradicionalne podjele lijevo-desno, budući da istovremeno traže veću slobodu i permisivnost na individualnoj razini, no veću kontrolu ekonomije kako bi se djelovalo za smanjenje nejednakosti u državi i zaštitio okoliš (Poguntke, 2002).

Treći teorijski pristup razvija Kitschelt (1988:195) koji zelene stranke, zajedno sa strankama nove ljevice, svrstava u grupu tzv. lijevo-libertarijanskih stranka koje se opiru ondašnjim političkim prioritetima, poput davanja „prednosti ekonomskom razvoju, težnji smanjivanju demokratske participacije te povećanju birokratizacije države blagostanja“, dok istovremeno teže alternativnim rješenjima koje je teško svrstati u okvire ondašnjih ustaljenih društvenih rascjepa. Njihovi politički programi mogu se interpretirati kao protest protiv jačanja birokratizacije i meritokracije, te slično kao i NDP traže temeljitu promjenu društvenih prioriteta, a u političkom djelovanju ove stranke naglašavaju želju za povećanjem individualne autonomije i participacije u donošenju odluka, u skladu s libertarijanskom ideologijom te lijevu ekonomsku poziciju koja se bori za povećanje jednakosti (Kitschelt, 1988:204).

Političke stranke koje formuliraju svoj set prioriteta nevezano s tradicionalnom političkom podjelom vezanom za lijevu i desnu političku dimenziju popularno se nazivaju nišne stranke (Meguid, 2005 prema Grant i Tilly, 2018). Programi nišnih stranaka vezani su uz manji broj neekonomskih političkih problema oko kojih mobiliziraju glasače i fokusiraju svoje politike, kao npr. problem okoliša za zelene stranke ili problem imigracije za ekstremnu desnicu, no može se primijetiti da nakon što prioriteti nišnih stranaka zadobiju veću pozornost u političkoj sferi za vrijeme izbornih kampanja ti problemi ponekad stvaraju nove dimenzije političkog natjecanja svih stranaka (Blings, 2020). Uzevši u obzir da ideološki imaju drugačije političke prioritete od tradicionalnih stranaka, neki autori ističu da zelene stranke stoje izvan tipičnih političkih podjela, odnosno da „nisu ni desno ni lijevo, već ispred“ klasičnih političkih rascjepa

(Carter, 2013:75). Međutim, zbog snažnog utjecaja novih društvenih pokreta, koji su se zalagali za borbu za prava žena, manjina i imigranta, pacifizam (Carter, 2013) te poticanje povećanja „demokratske participacije i nenasilja“ (Galić, 2002:7) kao i decentralizacije, pozicije zelenih stranaka u većini država Zapadne Europe su liberalna i u ekonomskom smislu uglavnom lijevo pozicionirana (Grant i Tilly, 2018; Kitschelt, 1988).

2.3.3. Što utječe na uspješnost zelenih stranka?

U 30 godina djelovanja zelene stanke su uspjele osporiti prvotna predviđanja teoretičara o tome da su samo prolazni trend u politici, no i dalje su im upućene kritike o stagnirajućem broju dobivenih glasova koji rijetko kada prelazi 10% i zatvorenost u usku nišu birača razmjerno homogenog sociodemografskog profila. (Close i Delwit, 2016). Prema istraživanju Granta i Tillya (2018:502) zelene stranke su u 32 europske države u periodu od 45 godina prosječno osvojile 3.8% glasova, no postoje velike razlike između država (npr. oko 15% glasova u Belgiji, ali 1% u Grčkoj), kao i kontinuiranosti osvojenih mandata. Na uspješnost zelenih političkih opcija utječe ekonomsko stanje u državi (Rüdig, 2019), zastupljenost njihovog temeljnog problema u javnosti (Blings, 2020) te izborni sustav i tip izbora (Grant i Tilly, 2018).

Jedan od važnih faktora za uspjeh zelenih i drugih nišnih stranaka na izborima je zastupljenost njihovog temeljnog problema u javnosti te pozicioniranje stranke kao autoriteta za njegovo rješavanje za vrijeme izbornih kampanja na čemu temelje svoju legitimnost i privlače glasače (Blings, 2020). Na popularnost i političku podršku zelenih stranaka pridonosi primjetnost ekoloških katastrofa, posljedica i jačanja klimatskih promjena i globalnog te prirodnih nepogoda poput požara i poplava. U drugoj polovici 80-ih godina 20. stoljeća dolazi do zabrinutosti javnosti oko ekoloških pitanja, zbog otkrića ozonske rupe i nuklearne katastrofe u Černobilu, te se ekološka pitanja ozbiljnije uključuju u političke rasprave, što se posebno istaknulo u izborima za Europski parlament 1989. godine kada su zelene stranke prvi puta osvojile veći broj mandata i osnovale svoju grupu pri Europskom parlamentu (Rüdig, 2019). Međutim, isto tako ekonomske krize, povećanje nezaposlenosti ili drugi problemi poput migrantske krize mogu znatno oslabiti poziciju zelenih stranaka (Inglehart, 1995; Rüdig i Sajuria, 2020), pa Rüdig (2019:31) ističe kako rezultati na izborima za Europski parlament često „reflektiraju ekonomske i društvene uvjete u svakoj državi“ objašnjavajući pri tome i primijećene regionalne razlike u uspjehu stranaka.

Institucionalni uvjeti često su presudni za uspjeh zelenih stranaka, odnosno zelene stranke uspijevaju osvojiti najveći broj mandata u sistemima s proporcionalnom reprezentacijom s

niskim izbornim pragom (Grant i Tilly, 2018, Müller-Rommel, 1989). Primjer utjecaja koji izborni sistem ima na uspjeh zelenih stranka je slučaj britanske stranke The Green Party of England and Wales, koja iako je jedna od najstarijih zelenih stranka na svijetu, i osvaja razmjerno velik broj glasova, nikada nije uspjela osvojiti više od jednog mandata u parlamentu, zbog većinskog izbornog sistema koji smanjuje mogućnost uspjeha malih stranka, no stranka ostvaruje nešto bolje rezultate na izborima za Europski parlament (Rüdig, 2019).

Manje, nove i nišne stranke iznimno profitiraju od „izbora drugog reda“ kao što su izbori za Europski parlament. „Izbore drugog reda“ karakterizira manja izlaznost glasača, često lošiji rezultati stranka na vlasti te manja sklonost za strateško i racionalno glasanje, tj. glasači su skloniji glasati za stranke koje su im ideološki bliže, a ne nužno za stranke s najboljim programom za rješavanje šireg spektra političkih problema (Reif i Schmitt, 1980). Drugim riječima, budući da birači ne percipiraju da će njihov odabir snažno utjecati na promjene u njihovom životu skloniji su dati glasove strankama koje simpatiziraju na ideološkoj razini pa Rüdig (2019:17) izbore za Europski parlament naziva i „natjecanjem popularnosti“. Izbori za Europski parlament omogućuju da zelene stranke dobiju legitimaciju za kasnije izbore na nacionalnoj razini te da dobiju medijsku pozornost kako bi svoje programe i rad prezentirale široj javnosti i pridobile birače (Rüdig, 2019).

Također, često primijećena strategija zelenih stranaka je koaliranje s drugim strankama prema čemu mogu dobiti zastupljenost u nacionalnim parlamentima i njihovo davanje prioriteta donošenju praktičnih politika na različitim političkim razinama, a ne samo težnja za osvajanjem vlasti (Carter, 2013). Nišne stranke imaju važnu ulogu u nacionalnim vladama kao koalicijski partneri, gdje mogu implementirati svoje politike i dobiti utjecajne pozicije u vladama (Blings, 2020), no u većini slučajeva ipak dobivaju mjesto u vladi kao ministri okoliša (Little, 2016). Međutim, sudjelovanje u nacionalnim parlamentima može imati negativan utjecaj na kasnije izborne rezultate stranke, ako je stranka kroz sudjelovanje u vlasti znatno odstupila od svojih programa ili se prikazala kao nedovoljno utjecajnom za rješavanje svojih temeljnih prioriteta (Hooghe i sur. 2010). Sukladno tome političke strategije zelenih stranaka su uvijek orijentirane oko balansiranja želja koalicijskih partnera, želja za izglasavanjem novih politika u skladu sa svojim političkim programom i ponovnog dobivanja povjerenja manje grupe birača (Little, 2016). Iako proširivanje spektra političkih programa može udaljiti dio biračkog tijela od stranke pogotovo ako su zahtjevi radikalno lijeve pozicije (Cowie i sur., 2015), zadržavanje samo na jednom političkom cilju, može kočiti stranku u pridobivanju većeg broja glasača i

pozicioniranje stranke kao važnog koalicijskog partnera, što se prepoznalo kao glavni izazov za primjerice grčku zelenu stranku Oikologoi Prasinoi (Vasilopoulos i Demertzis, 2013).

Iako zelene stranke dobivaju mali broj vodećih pozicija u nacionalnim vlastima i uglavnom one koje se ne smatraju iznimno utjecajnim, poput ministarstava okoliša, zelene stranke uspijevaju napraviti pomake u obliku dizajniranja i provođenja politika, što im je i jedan od ključnih prioriteta, no treba se naglasiti da utjecaj i dugoročnost okolišnih politika ovisi o širim političkim i ekonomskim situacijama u državi (Little, 2016). Međutim, Carter (2013) naglašava kako djelovanje zelenih stranaka u političkoj sferi ipak povećava zastupljenost ekoloških tema u raspravama, izglasavanje novih environmentalnih politika te približavanje Kyoto standardima.

2.3.4. Regionalne razlike u razvoju i uspjehu zelenih stranaka u Europi

Komparativna istraživanja pokazuju da postoje značajne regionalne razlike u razvoju i uspješnosti zelenih stranaka između Zapadne i Sjeverne te Južne, Srednje i Istočne Europe. Kao što je navedeno u prethodnom poglavlju, regionalne razlike u uspješnosti zelenih stranaka mogu se objasniti ekonomskoj situacijom pojedine države (Rüdiger, 2019), zastupljenošću ekoloških pitanja (Blings, 2020), izbornom sistemu (Grant i Tilly, 2018) te dodatno utjecajem socijalističkog naslijeđa (Chaisty i Witefield, 2015).

Izazovi s kojima su se susrele zelene stranke u Srednjoj i Istočnoj Europi (SIE) uglavnom su bile vezane za probleme pridobivanja birača i nezastupljenosti ekoloških problema u javnosti. Ekonomske krize za vrijeme i nakon tranzicije, visoka nezaposlenost (Grant i Tilly, 2018), viša zastupljenost radnika u poljoprivrednom i industrijskom sektoru, nerazvijenost srednje klase, koja inače čini jezgru zelenih birača, ali i naglasak na konzervativnim vrijednostima te nacionalizmu u političkoj areni (Kwiatkowska, 2019:291) dovode do malog broja postmaterijalističkih glasača. Njihov se broj također sporo povećava zbog „ljepljivosti građanskih vrijednost“, tj. za građane su pitanja ekologije i zaštite okoliša promatrana kao ideološki obojena, a dodatno ih potiče nepovjerenje u demokratske institucije, prisutnost i percepcija korupcije te općenito izostanak ekoloških tema kao elementa političkog natjecanja (Chaisty i Witefield, 2015:16). Nerazvijenost sektora civilnog društva, nepovjerenje građana u organizacije civilnog društva i njihova neupoznatost s radom tih organizacija dodatno smanjuje zastupljenost tema poput zaštite okoliša u javnoj i političkoj sferi (Kufirin, 1996). Također, Galić (2002:119) ističe da je jedna od otegotnih okolnosti u zemljama ove regije bila

to što je prema ustavu propisano kako se priroda može iskorištavati za dobro društva, odnosno da država ima ustavno pravo iskorištavati okoliš, na način na koji se percipira da će pridonijeti napretku društva, i da zaštita resursa ne smije kočiti ekonomski napredak.

Zelene stranke u SIE regiji u periodu nedugo nakon tranzicije kompenziraju nisku zastupljenost okolišnih tema u javnoj sferi, socijalističko naslijeđe, ali i relativno mali broj postmaterijalističkih glasača s time da okolišne teme povezuju s konzervativnim ili nacionalističkim društvenim stavovima, ali i manjom kritičnošću prema otvorenom tržištu, zbog čega su drugačije pozicionirane na ekonomskoj i sociokulturnoj dimenziji od zelenih stranaka u Zapadnoj Europi (Kwiatkowska, 2019). U vrijeme tranzicije koje obilježava ekonomska, ali i institucionalna kriza, ekološki problemi se dodatno marginaliziraju ne samo kao politički ili vrijednosni prioritet, već se i njihovo rješavanje smatra neodrživim ako bi uključivalo zatvaranje industrijskih pogona i time produljilo društvenu i ekonomsku krizu (Kufirin, 1995). Prema Chaisty i Witefield (2015) postmaterijalistička teorija samo djelomično objašnjava razlike između Zapadne Europe i post-socijalističkih zemalja, jer iako se broj postmaterijalista u mlađim generacijama povećava kao i generalna razina podržavanja environmentalizma, sukladno s ekonomskim opravkom nakon tranzicije, ekonomske razlike između zemalja ne znače nužno i veću podršku zaštiti okoliša. Neki autori ističu da se ekološka pitanja u ovoj regiji više mogu opisati kao „smeđa“, a ne kao „zelena“ što je slučaj u Zapadnoj Europi, jer su usmjerena na rješavanje zagađena rijeka ili zelenih površina u određenoj državi te naglašavaju pitanja uređivanja sustava recikliranja i promjena načina života, a ne promjene organizacije ekonomije i društvenih struktura te međunarodnu suradnju za suzbijanje klimatskih promjena (Ignatow, 2005).

Pozicioniranje bliže centru ili čak koaliranje s desnicom povezuje se i s drugačijem definiranjem pojma „ljevice“ u ovim državama, gdje ona ima konotacije totalitarizma i ideja iz socijalističkog sustava, a ne progresivnosti koji se veže za taj pojam u Zapadnoj Europi (Carter, 2013). Međutim, mogu se primijetiti promjene programa i nastupa nekih zelenih stranaka u onim SEI državama koje su postale dio Europske Unije (Chaisty i Witefield, 2015). To je pogotovo vidljivo kod stranaka koje su blisko surađivale i pridružile se grupi Greens/EFA pri Europskom parlamentu koja im je pomogla pri institucionaliziranju i promjeni nekih aspekata svojeg programa, kao što je bio primjer udaljavanja slovačke zelene stranke od nacionalističkog diskursa (Kwiatkowska, 2019). Iako se situacija u SEI regiji poboljšava, rezultati posljednjih izbora za Europski parlament 2019. godine pokazuju da regionalne razlike u uspjehu zelenih stranaka i dalje postoje. Drugim riječima, iako su 2019. godine Greens/EFA na izborima

ostvarili rekordni broj mandata, primijećeno je da su rezultati stranaka povećani samo u Zapadnoj i Sjevernoj Europi, dok su u Istočnoj i Južnoj Europi zelene su stranke ostvarile jednak ili čak slabiji rezultat nego na izborima 2014. godine (Pearson i Rüdiger, 2020).

2.3.5. Zelene stranke u Hrvatskoj

Ekološki pokret i ekološke udruge u Hrvatskoj imaju dugu povijest, no bez obzira na mnoge uspješno provedene akcije i projekte, ekološka pitanja dugi niz godina nisu uspjela osvojiti dovoljno važno mjesto u političkoj areni niti postati važnom temom rasprava u javnoj sferi ili dimenzijom političkog natjecanja stranaka (Oštrić, 2014). Slično kao i u drugim zemljama Istočne Europe ekološki je pokret u socijalističkim zemljama objedinjavao želju za zaštitom prirode i smanjivanje zagađenje te prostorom za indirektno kritiziranje režima (Kufirin, 1996). Budući da je u ustavima ovih zemalja bilo dopušteno iskorištavanje prirode za dobrobit naroda i ekonomski napredak (Galić, 2002), zakazivanje partije i vodstva država u tom području predstavljalo je prostor za kritiku i ukazivanje na propuste, koji su bili vidljivi u degradaciji okoliša, a ipak nije predstavljalo direktan napad na sistem (Kwiatkowska, 2019).

Iako su postojali predstavnici „zelenih“ stranaka i na prvim samostalnim izborima 1990. godine (Evropska zelena lista, Zelena akcija Split i Zelena akcija Šibenik) te su se povremeno pojavljivale druge zelene stranke na političkoj sceni, one nisu polučile veliki uspjeh u postizanju reprezentacije u Saboru niti uspjele popularizirati ekološka pitanja na razini na kojoj je to zamijećeno u državama Zapadne Europe (Oštrić, 2014). Oštrić (2014) smatra da je ključni uzrok tomu udaljavanje i aktivno izbjegavanje organiziranog političkog djelovanja od strane važnih ekoloških aktera, ali i generalna nezainteresiranost političke elite za te probleme. Sami problemi okoliša i klimatske promjene nisu uspijevale same po sebi pridobiti birače pa su postojeće hrvatske zelene stranke primijenile metode slične strankama u Češkoj i Slovačkoj, gdje su se ekološki problemi komunicirali u sklopu zaštite nacionalnog identiteta, a okoliš se definirao kao “dio nacionalnog ponosa, a ne vrijednost sama po sebi” (Kwiatkowska, 2019:282). Klimatska pitanja i njihovo rješavanje i dalje ne zauzimaju važno mjesto u političkim debatama ili programima stranka za vrijeme predizbornih kapanja, a politički programi većine stranaka zaštiti okoliša posvećuju samo marginalni prostor (Benčić, 2020, 3. srpnja).

Pregledom Registra političkih stranaka Republike Hrvatske može se utvrditi da je u Hrvatskoj djelovalo 20 političkih stranka od čega je i dalje aktivno 6 stranaka, a većina pronađenih

stranaka je djelovala na lokalnoj razini („Ministarstvo pravosuđa i uprave“, bez dat.). Prva zelena stranka koja ostvaruje značajniji politički uspjeh i medijsku pozornost je Održivi razvoj Hrvatske (ORaH) koja na izborima za Europski parlament 2014. godine ostvaruje 9,42% (oko 80 000) glasova i jedan mandat. Kao i mnoge druge zelene stranke u Europi uspijevaju iskoristiti percepciju da su izbori za Europski parlament „izbori drugog reda“, odnosno priliku da osvoje podršku birača koji su im ideološki bliski. Popularnost stranke raste u sljedećim mjesecima, te prema ispitivanjima javnog mišljenja krajem 2014. godine dostigla je 16,8%, zbog čega se stranka počinje smatrati perspektivnom „trećom opcijom“, no ubrzo popularnost stranke kreće padati i na parlamentarnim izborima 2015. godine ne uspijevaju osvojiti niti jedan mandat (osvojili su 1.7% glasova) (Popović, 2016, 1. rujna). Dolenc i Širinić (2017) objašnjavaju brz uspjeh ORaH-a kao rezultat korištenja izbora za Europski parlament kao ulaznice na političku scenu i ostvarivanje kredibiliteta za kasnije nacionalne izbore, te medijsku eksponiranost predsjednice stranke Mirele Holy. Iako je ORaH u medijima percipiran kao „stranka Mirele Holy“, stranka je okupila poznate političare, aktiviste i stručnjake koji su se zalagali za očuvanje okoliša poput Vladimira Laya, Davora Škrleca i Vlaste Toth, dok je velika većina ostalih članova stranke, iako stručnjaci u svom području, bila bez prethodnog političkog iskustva. Dodatno, priključivanje Vlaste Toth ORaH-u je značilo prekid rada do tada jedne od najaktivnijih hrvatskih zelenih stranaka Zelene liste, donosno uključivanje vodstva stranke i dijela članova u ORaH (Popović, 2016, 1. rujna). Iako je medijska popularnost Holy olakšala privlačenje glasača i financiranja stranke te omogućila prvotni uspjeh stranke, prema Dolenc i Širinić (2017) to je istovremeno otežalo samu institucionalizaciju stranke i osnaživanje veza s civilnim društvom, što je presudilo dugoročnom uspjehu stranke. Za vrijeme izborne kampanje 2015. godine upravo problemi unutrašnje organizacije stranke, neuspjeh pri etabliranju kao neovisne, a ne samo satelitske stranke Socijaldemokratske partije Hrvatske (SDP), te nemogućnost kapitaliziranja na „zelenom“ identitetu rezultiraju slabom izbornom rezultatu i neuspjehu pozicioniranja ORaH-a kao treće i zelene opcije (Popović, 2016, 1. rujna).

Najmlađa i trenutačno najuspješnija zelena politička opcija u Hrvatskoj je platforma Možemo! koju je skupina aktivista okupljenih oko platforme Zagreb je NAŠ! i njihovih suradnika osnovala 2019. godine radi sudjelovanja na europskim i nacionalnim izborima. Iako se u medijima Zeleno-lijevu koaliciju prezentiralo kao novu tvorevinu koju su sastavljali predstavnici Možemo!, Zagreb je NAŠ!, Za grad, ORaH, Nova ljevica i Radnička fronta, jezgra koalicije se zapravo formirala 2017. godine radi sudjelovanja na lokalnim izborima kada su osvojili 4 mandata u Gradskoj skupštini Grada Zagreba, gdje su se svojim djelovanjem

prezentirali kao vrlo aktivna i glasna oporba tadašnjem gradonačelniku Milanu Bandiću kojeg su često prozivali za nepotizam i korupciju. Pokretači platforme Tomislav Tomašević, Teodor Celakovski, Urša Raukar i drugi javnosti su bili poznati kao organizatori protesta protiv izgradnje stambeno-poslovnog kompleksa na Cvjetnom trgu u Zagrebu te zbog kasnijih performansa i demonstracija koje su organizirali kako bi vršili pritisak na vlast i kritizirali njihove propuste i afere (Bajruši, 2021). Usprkos prvotnom neuspjehu na europskim izborima 2019. kada osvajaju samo 1,8% glasova (Vidov, 2020, 6. srpnja), na parlamentarnim izborima 2020. godine Zeleno-lijeva koalicija osvaja 7 mandata u X. sastavu Hrvatskog Sabora (5 mandata Možemo!, 1 Nova ljevica i 1 Radnička fronta). Najveći politički uspjeh Platforme bio je na lokalnim izborima 2021. kada kandidat platforme Tomislav Tomašević ostvaruje rekordni broj osvojenih glasova (199 630) i postaje gradonačelnikom grada Zagreba, a koalicija 23 mjesta (41%) u Gradskoj skupštini. Platforma je ostvarila uspjehe i u drugim gradovima: njihova kandidatkinja Suzana Jašić postala gradonačelnica Pazina, Dušica Radojčić predsjednica Gradskog Vijeća Grada Pule te mandate u gradskim skupštinama u većim gradovima (4 mandata u Karlovcu, Puli i Pazinu, 3 mandata u Splitu i Dubrovniku te 2 mandata u Rijeci i Osijeku) (Državno izborno povjerenstvo Republike Hrvatske [DIP], bez dat.). Prema istraživanjima HRejtinga Možemo! se pokazao kao druga najpopularnija politička opcija u Hrvatskoj, a Tomislav Tomašević najpopularnijim političarom¹. Posebnosti platforme Možemo! je u njenoj povezanosti s civilnim društvom i njegovanjem bazne demokracije, a nastala je okupljajući iskusne aktiviste i stručnjake, ali i ljude bez prethodnog političkog iskustva. Kao i mnoge druge zapadnoeuropske zelene stranke Platforma nema predsjednika, već dvoje su-koordinatora Sandru Benčić i Teodora Celakovskog, a kroz svoje djelovanje Platforma naglašava važnost zajedničkog odlučivanja u stranci i rodnoj ravnopravnosti te usprkos ostvarivanju mandata u Saboru, članovi Platforme su i dalje skloni sudjelovanju na demonstracijama i korištenju neustaljenih političkih akcija i performansa (Bajruši, 2021).

Politički program platforme Možemo! za parlamentarne izbore 2020. godine temeljio se na tri osnovna cilja: zeleno otporno gospodarstvo i dostojanstveni uvjeti rada, društvena jednakost te demokratizacija i međunarodna solidarnost. Možemo! je jedina politička opcija koja je svoj gospodarski plan povezala s potrebom za zelenim razvojem i aktivnom borbom protiv klimatskih promjena. Njihov program se usmjerio na nužnost snažnog razvijanja zelenih izvora

¹ („Novo istraživanje: Evo kako stoje političke stranke i gdje bi lokalni izbori mogli biti najneizvjesniji“, 2021, 20. ožujka)

energije, smanjenje emisija stakleničkih plinova i zalaganje za razvoj ekonomije u smjeru u kojem veliki dio stanovništva ne ovisi samo o sezonskim poslovima u sektoru turizma, ističući pritom da daljnje zanemarivanje degradacije okoliša i klimatski promjena može imati teške posljedice za hrvatsku ekonomiju koja velikim dijelom ovisi o turizmu, ali i dodatnoj šteti za primarni sektor, koji su oboje iznimno osjetljivi na globalno zatopljenje. Zaštitu okoliša i prelazak na „zeleniju“ ekonomiju spojili su s borbom protiv društvenih nejednakosti, osnaživanja i proširivanje socijalnih usluga u državi te borbe za ljudska prava, smanjenje diskriminacije žena, seksualnih i nacionalnih manjina te povećanje demokratske participacije građana u procesu političkog odlučivanja (Možemo!, bez dat.).

Na parlamentarnim izborima 2020. i lokalnim izborima 2021. sudjelovale su još četiri zelene stranke Zeleni savez (Pula), Zeleni formu (Zagreb) i Plavo zelena lista stranka (Sisak) te Zelena lista (Zagreb). Prve tri stranke obilježava lokalno djelovanje i natjecanje za ostvarivanje prostora u lokalnim upravljačkim tijelima, a Zelena lista se pridružila konzervativnom Domovinskom pokretu. Zelenu listu je 2017. godine osnovao Nenad Matić, bivši član Hrvatske seljačke stranke (HSS) i dugogodišnji član Gradske skupštine Grada Zagreba. Politički program stranke naglašava važnost održivog razvoja, zaštite okoliša, obrazovanja i povećanja ekološke svijesti građana, zalaganje za razvoj sela i potrebu za rješavanje pitanja otpada i oticanje obnovljivih izvora energije (Zelena lista, bez dat.). Stranka se izjašnjava kao stranka centra, no njihovo podržavanje Miroslava Škore kao predsjedničkog kandidata 2019. godine, pridruživanje Domovinskom pokretu te naglašavanje obitelji kao temelja društva, promicanje ideje zaštite života od začeca i želja za zaoštavanjem zakona o pobačaju, više su u skladu s konzervativnom ideologijom. Iako stranka nije uspjela ostvariti niti jedan mandat u Saboru, Nenad Matić je na lokalnim izborima potvrdio svoje mjesto u Skupštini Grada Zagreba.

2.4. Pregled istraživanja zelenog biračkog tijela

Neočekivani uspjeh njemačke zelene stranke Die Grünen 1980-ih godina potaknuo niz istraživanja o tome tko su birači te nove stranke i niz pretpostavki o tome je li to samo prolazni uspjeh ili začetak nove političke opcije (Dolezal, 2010). Biračko tijelo njemačke zelene stranke pokazalo je stabilnost u njihovim sociodemografskim obilježjima, lijevoj političkoj orijentaciji i sklonosti postmaterijalističkim vrijednostima (Müller-Rommel, 1985; Franklin i Rüdiger, 1995). Budući da se u istraživanjima koja su uslijedila također primjećuje sličnost i stabilnost obilježja i vrijednosti koje dijele zeleni birači, u poglavljima koja slijede iznose se rezultati i

zaključci provedenih istraživanja koja su zbog preglednosti kategorizirana u tri grupe: sociodemografska obilježja, političke preferencije i sklonost postmaterijalističkim vrijednostima. Treba se naglasiti da grupiranje čimbenika ne znači da su oni međusobno nepovezani, već naprotiv često će biti naglašena povezanost određenih čimbenika. Također, budući da se većinom isti čimbenici koriste u istraživanjima posvećenim zelenom biračkom tijelu i istraživanju sklonosti environmentalizmu ili ekološkoj osviještenosti, što je identificirano kao jedan od važnih uvjeta za preferiranje zelenih opcija (Franklin i Rüdig, 1995) u sljedećim poglavljima navode se zajedno.

2.4.1. Sociodemografski čimbenici

Usprkos povećanju medijske zastupljenosti ekoloških problema i primijećenom povećanju broja ekološki zabrinutih osoba, istraživanja zelenog biračkog tijela već gotovo 30 godina kontinuirano pokazuju relativno homogeni sociodemografski profil, što neki autori (Hooghe i sur., 2010., Close i Delwit, 2016) objašnjavaju time da su zeleni glasači i dalje koncentrirani u uskoj niši te da zelene stranke nisu uspjele pridobiti povjerenje šire javnosti i time proširiti bazu svojih birača. Istraživanja ukazuju na to da su zeleni birači mlade, visokoobrazovane osobe iz urbanih prostora i češće žene (Franklin i Rüdig, 1992; Hooghe i sur. 2010; Schumacher, 2014; Dolezal, 2010; Belchior, 2010; Close i Delwit, 2016; McCright i sur., 2015). Međutim, treba naglasiti da iako se sociodemografski čimbenici pokazuju statistički značajnim prediktorima u većini istraživanja sklonosti environmentalizmu i glasanja za zelene stranke uglavnom objašnjavaju manje od 15% varijance kriterija.

Objašnjenja zašto su mladi skloniji glasanju za zelene stranke uglavnom se zasnivaju na postmaterijalističkoj teoriji, odnosno da su to generacije koje su se socijalizirale u poslijeratnom obilju i pod utjecajem novih društvenih pokreta, stoga njihove vrijednosti rezoniraju s programima zelenih stranaka koje se usmjeravaju na zaštitu okoliša i borbe protiv nejednakosti spolova, seksualnih i drugih manjina te važnost povećanja participacije u demokratskim procesima (Carter, 2010). Također, budući da su mlađe osobe slabije integrirane u dominantan društveni i ekonomski sustav, skloniji su prihvaćati ekološke ideje, koje starije generacije percipiraju kao radikalne zahtjeve koje mogu prijetiti stabilnosti trenutnog sustava (Liu i sur., 2014). Međutim, budući da se zeleni birači i dalje najvećim dijelom nalaze u dobnoj skupini 18–35 godina, dok se njihov broj smanjuje u starijim skupinama, Franklin i Rüdig (1995) nude alternativno objašnjenje prema kojem za zelene stranke glasaju mladi i neiskusni glasači, tj. oni koji još nisu razvili naviku glasanja za određenu stranku, stoga prvotno biraju

zelene političke opcije, no vremenom kako stare i dobivaju više glasačkog iskustva mijenjaju svoje preferencije. Sklonost ekološkim stavovima i ekološka osviještenost je također izraženija u mlađim kohortama, no Carter (2010) primjećuje da postoje znakovi sijedenja (eng. *graying*) environmentalista, odnosno da se njihov broj povećava u starijim skupinama koje su bile pod velikim utjecajem NDP-a, što se također može povezati s Inglehartovom (1995) tezom o tome da su materijalistička ili postmaterijalistička orijentacija uglavnom stabilne za životnog vijeka pojedinaca.

Rodne razlike su također jedan od najčešće uvrštenih prediktora za zeleno glasanje i sklonost ekološkim stavovima. Istraživanje Zelezny, Chua i Aldrich (2000) pokazalo je da postoje razlike u environmentalnim stavovima između muškaraca i žena u svim dobnim skupinama i u različitim državama, odnosno da su žene uglavnom sklonije pro-environmentalnim stavovima. Autorice razlike pripisuju socijalizaciji, a ne biološkim razlikama, odnosno da su žene sklonije ekocentričkim stavovima i ponašanjima, više „orijentirane prema drugima“, imaju snažniju „etiku brige o drugima“ i društvenu odgovornost kao posljedicu razlika u socijalizaciji djevojčica i dječaka (Zelezny i sur., 2000: 449;454). Također, istaknuto je da efekt roda bio najsnažniji među mladim osobama, no da su specifične sociokulturne razlike između država također imale utjecaj (Zelezny i sur., 2000:453). Istraživanje Dietza, Kalof i Sterna (2002:360-361) među odraslim stanovništvom u SAD-u pokazalo je da, iako muškarci i žene nemaju različite „strukture ili značenja vrijednosti“, postoje razlike u davanju prioriteta altruizmu kao temeljnoj vrijednosti. Drugim riječima, žene češće altruizam smatraju najvažnijom vrijednosti, što se također smatra posljedicom socijalizacije i stereotipnih rodnih uloga te životnih iskustava, a budući da je altruizam blisko povezan s environmentalizmom, to može objasniti rodne razlike koje se primjećuju u sklonosti environmentalizmu (Dietz i sur., 2002) Druga istraživanja su pokazala da postoje razlike i u određenom tipu ekološkog ponašanja, odnosno da dok su žene sklonije pro-ekološkom ponašanju u kućanstvu (npr. recikliranje), muškarci su skloniji podržavati one odluke koje uključuju promjene na razini društva (npr. davanja za zaštitu okoliša) (Liu i sur., 2014).

Razina završenog obrazovanja, tj. točnije završetak studija na visokim učilištima, čimbenik je koji se često koristi pri objašnjavanju teorije nove srednje klase, postmaterijalističke teorije, sklonosti environmentalizmu i zelenom glasanju. Pripadnici nove srednje klase uglavnom su visokoobrazovane osobe, a prema Carteru (2001) najsnažniji prediktor zelenog glasanja je upravo visoko obrazovanje te diploma iz društvenog i humanističkog područja. Inglehart (1970) govori o „kognitivno vještim“ građanima koji su visokoobrazovani i informirani te

češće politički aktivni, skloni sudjelovati u društvenim pokretima, brinuti se za okoliš i podupirati zelene političke opcije. Drugim riječima, visokoobrazovane osobe češće su svjesnije uzroka i potencijalnih posljedica globalnog zatopljenja, utjecaja na okoliš i imaju veću sposobnost kritičkog promišljanja o trenutnom stanju politike i ekonomije te vlastitom ponašanju (Schumacher, 2014).

Budući da su zelene političke stranke uglavnom orijentirane prema rodnoj ravnopravnosti, propitivanju autoriteta i naglašavaju važnost samoostvarenja, njihovo biračko tijelo je sukladno tome sekularno orijentirano i manja je vjerojatnost da će pripadati religioznoj skupini (Dolezal, 2010). Dodatno, budući da poboljšani životni uvjeti smanjuju potrebu za sigurnošću koju je nekada pružala religija, kao i što su češće prisutne kritike rigidnih seksualnih norma koje naglašava, kod onih pojedinaca koji pripadaju religioznim skupinama, primjećuje se nesklonost prihvaćanja ukupnog nauka određene religije kao i smanjeno pohađanje obreda (Tranter, 2011). Istraživanje Nikodema (2004) pokazalo je da u Hrvatskoj „tradicionalan“ vjernik ima znatno drugačiji sociodemografski profil od onog koji predstavlja (potencijalnog) zelenog birača, tj. da su to uglavnom starije žene iz manjih mjesta s nižom razinom obrazovanja. Ipak, treba se naglasiti da empirijska istraživanja pokazuju mješovite rezultate, odnosno da u nekim istraživanja religija nije statistički značajan prediktor (Sciarnini, Bornstein i Lanz, 2007; Close i Delwit, 2016) ili se ne uvrštava u analize, što upućuje na potrebu za dodatnim istraživanjem te sfere, jer je moguće da utjecaj ima posebna kulturna specifičnost pojedinih država.

Recentnija istraživanja odmiču se od traženja poticaja za podupiranje zelenih stranaka u sociodemografskim obilježjima ili klasnoj pripadnosti zelenih birača i uglavnom koriste komparativnu perspektivu u europskim zemljama te traže razlike između glasača u različitim zemljama (Franklin i Rüdig, 1995, Hooge i sur., 2010, Tvinnereim i sur., 2020). Drugačiji pristup istraživanju zelenih birača predstavlja istraživanje Cowie i sur. (2015) o zelenim biračima novozelandske stranke The Green Party of Aotearoa. Istraživanje se odmaklo od ideje da su zeleni birači homogena grupa i usmjerilo se na traženje razlika u samom zelenom biračkom tijelu. Njihovo istraživanje je pokazalo da novozelandsko biračko tijelo prilično homogeno u pitanjima vrednovanja okoliša i antropogenog utjecaja na klimu te relativno niskom vrednovanju materijalnog prosperiteta, dok su razlikovali prema stavovima o društvenoj pravdi i jednakosti kao i pitanjima odnosima prema manjinskoj skupini Maorima. Pronašli su 4 podskupine zelenih birača: najbrojnija podskupina (56%) su bili tzv. „zeleni liberali“, čiji su se politički prioriteti poklapali sa širim programom stranke te su visoko vrednovali pitanja socijalne pravde, po 20% birača je pripadalo skupini koja je visoko

vrednovala pitanje društvene pravde, ali ne i prava Maora i onoj skupini koja je snažno podupirala pitanja Maorske kulture, no ne toliko snažno druga pitanja društvene pravde, te je postojala najmanja skupina birača (45%) koji su iznimno snažno slagali s pitanjima zaštite okoliša i antropogenog učinka, ali se ne i s ostalim dimenzijama političkog zalaganja stranke (Cowie i sur. 2015:52-53).

Korištenje sociodemografskih čimbenika za istraživanje osoba koje preferiraju zelene političke opcije u Hrvatskoj vrlo su rijetka, te je potrebno istaknuti istraživanje Dolenc i Širinić (2017) o političkoj stranci ORaH i osobama koje su glasale za stranku na izborima za Europski parlament 2014. godine, koje je pokazalo da je tipični glasač ORaH-a „visokoobrazovana mlada žena koja živi u urbanom prostoru i ima snažne kozmopolitsko-libertarijanske stavove“ te u manjoj mjeri muška osoba s istim karakteristikama (Dolenc i Širinić, 2017:17). Autorice su istaknule da se glasači ORaH-a znatno razlikuju prema sociodemografskim karakteristikama u usporedbi s glasačima Hrvatske demokratske zajednice (HDZ), tj. da su to uglavnom to žene, visokoobrazovane i manje religiozne, dok su uglavnom sličnog sociodemografskog profila kao glasači SDP-a, osim što oni u skupini mlađih od 30 godina 71% skloniji glasanju za ORaH, kao i da snažnije podupiru istospolne brakove (Dolenc i Širinić, 2017:18). Iako rezultati dobiveni prije spomenutim istraživanjem ukazuju na to da su glasači ORaH-a slični tipičnom modelu zelenog glasača kakvi su pronađeni u državama Zapadne Europe, neka istraživanja ukazuju da regionalne razlike postoje i modelima birača. Agarino (2009) istraživanje glasača zelenih stranka u baltičkim zemljama nije pokazalo homogen sociodemografski profil, tj. njegova analiza je pokazala da su glasači mlađi, no da nema poveznice sa spolom, zaposlenjem ili pripadanjem određenoj klasi. Također, sociodemografski profil grčkih birača je znatno odstupao o tipičnog i autori su zaključili da se njime ukazuje više na protestnu motivaciju birača, a ne njihovu motivaciju ekološkim problemima (Vasilopoulos i Demertzis, 2013).

2.4.1.1. Teorija nove srednje klase

Jedno od prvih istraživanja biračkog tijela Die Grünen pokazuje da stranku podupiru visokoobrazovane, mlade osobe koje se nalaze u materijalno nesigurnoj situaciji (nezaposleni ili rade slabo plaćane poslove za koje su prekvalificirani) i s manjim šansama za socijalnu mobilnost (Alber, 1985 prema Betz, 1990). Prije spomenuto istraživanje potiče teoriju o zelenim glasačima kao razočaranim i nezaposlenim academicima, no ponovljena (Betz, 1990) i komparativna istraživanja (Franklin i Rüdiger, 1995; Close i Delwit, 2019) nisu potvrdila tu tezu. Ipak neke od zamijećenih ponavljanja u sociodemografskim obilježjima potiču razvijanje

teorija nove srednje klase prema kojoj je sklonost environmentalizmu i glasanju za zelene stranke jedno od obilježja nove srednje klase. Osnovne pretpostavke teorije nove srednje klase ukazuju na to da visokoobrazovane osobe zaposlene u javnom ili neprofitnom sektoru te neaktivno stanovništvo poput kućanica i studenata su skloniji ekološkim stavovima i glasanju za zelene stranke. Novija istraživanja detaljnije operacionaliziraju zanimanja, koristeći npr. visoko i nisko pozicionirane tehokrate i društveno-kulturne specijaliste te se pokazalo da su u zelenom-biračkom tijelu nadzastupljeni upravo društveno-kulturni stručnjaci, inače sektor u kojem radi veliki broj mladih žena (Saarinen i sur., 2018).

Teorija nove srednje klase naglašava kako pod utjecajem poboljšanja materijalnih uvjeta nakon drugog svjetskog rata, veće dostupnosti visokog obrazovanja i lakog pristupa informacijama, dolazi do uspostavljanja nove srednje klase koja ima drugačije prioritete od starijih generacija te sklonija kritizirati postojeći politički sistem, birokraciju i dosadašnje društvene prioritete (Carter, 2001:89). Pripadnici nove srednje klase, koji su također bili jedni od glavnih podražavatelja NDP-a, osim što pokazuju snažnu sklonost postmaterijalističkim vrijednostima i teže redefiniranju političkih prioriteta, pokazuju i drugačije stavove prema samom radu. Drugim riječima, primjećuje se da ideja rada kako bi se osigurala osnovna materijalna sredstva ne predstavlja glavnu motivaciju za pripadnike ove klase, već oni teže traženju posla koji nije samo alijeniran rad, već stimulirajući, ispunjavajući i koji pruža veće razine osobe autonomije (Betz, 1990). Dolezal (2010) objašnjava da s obzirom na to da je veliki dio nove srednje klase zaposlen u državnom ili neprofitnom i kulturnom sektoru, oni su skloniji podržavati redistribucijske politike i ograničavanje slobodnog tržišta, budući da i sami profitiraju od proširenja sfere utjecaja države. Također, podaci pokazuju da zelene stranke podržavaju upravo one osobe koje nisko vrednuju visoke prihode kao osnovnu motivaciju pri odabiru posla (Betz, 1990) te ili radno neaktivno stanovništvo poput studenata i kućanica (Carter, 2001). Ono što nedostaje ovoj novoj srednjoj klasi i zelenom biračkom tijelu je klasna svijest, tj. iako imaju slične sociodemografske čimbenike i vrijednosti, nedostaje im grupni identitet (Dolezal, 2010). Također, Carter (2001) naglašava da nova srednja klasa nema klasne interese koji potječu iz njihovog ekonomskog položaja, već da environmentalizam predstavlja interes koji odgovara vrijednostima i stavova dobnih kohorti koje ju dominantno sačinjavaju pa je teško govoriti o klasnim interesima u ustaljenom smislu. Ulazak zelenih stranaka u nacionalne parlamente i medijska pozornost koja ih je pratila dovodi do uvođenja novih pitanja povezanih s zaštitom okoliša u političke rasprave, što potencijalno utječe i na volatilitnost ponašanja biračkog tijela (Müller-Rommel, 1985).

2.4.2. Politički čimbenici

Političke preferencije drugi su skup obilježja koji su se pokazali važnima u istraživanjima sklonosti glasanja za zelene stranke, ali i ekološke osviještenosti te sklonosti ekološkim ponašanjima. Politička ideologija, jer „reflektira osnovni set vjerovanja i vrijednosti“ o ekonomskim i sociokulturnim pitanjima u državi, prema Lui i sur. (2014:80) predstavlja bolji prediktor za objašnjavanje ekoloških stavova od sklonosti određenim strankama i uglavnom objašnjava znatno veći postotak varijance nego sociodemografski čimbenici.

Prosječna ocjena koju zelene stranke u Europi dobivaju na lijevo-desno skali je 3.1, tj. većina stranaka pripada lijevom dijelu skale, dok su zelene stranke u Finskoj, Estoniji i Češkoj bliže centru (Grant i Tilly, 2018). Također, osim davanja prioriteta zaštiti okoliša, politički programi zelenih stranaka uglavnom uključuju tipično lijeve prioritete i skloni su zalaganju za ekonomsku distribuciju i proširenje socijalnih usluga (Carter, 2013), stoga možemo očekivati da će privući one glasače koje se također slažu s idejama redistribucije, proširenja i osnaživanja socijalnih usluga države te slaganju s programima te koji teže smanjenju diskriminacija žena, seksualnih i nacionalnih manjina te imigranta. Jedna od ranijih teorija zelenog glasanja je naglašavala da su zeleni glasači zapravo oblik protestnog glasanja, odnosno da predstavljaju biračko tijelo nezadovoljno tradicionalnim političkim opcijama (Franklin i Rüdig, 1995). Kitschelt (1988) smatra da biračko tijelo lijevo-libertarijanskih stranaka, u koje spadaju zelene stranke i stranke nove ljevice, glasujući za te stranke pokušava ostvariti njihove političke prioritete povećanja participacije u donošenju političkih odluka, otporu utjecaja korporativnih snaga i političkih elita, smanjivanju birokracije i brige za okoliš te smanjenje nejednakosti. Također, Kitschelt sociodemografsku homogenost zelenih glasača ne vidi kao izraz ideološke identifikacije nove srednje klase s tim strankama, već kao tip strateškog glasanja za ostvarivanje političkih promjena. Empirijska istraživanja pokazuju mješovite rezultate pri ispitivanju glasanja za zelene stranke kao protestnog glasanja. Dok neki autori (Close i Delwit, 2016) opovrgavaju tu tezu i pokazuju da je zeleno glasanje češće kod onih koji su zadovoljni političkim vodstvom i upravljanje svojom državom, drugi (Vasilopoulos i Demertzis, 2013) ipak pronalaze neke potvrde teorije protestnog glasovanja. Biračkom tijelu grčke zelene stranke bilo zajedničko je da je većinom sastavljeno od visokoobrazovanih glasača kojima su pitanja zaštite okoliša bila politički prioritet i koji su bili razočarani u programe koje su nudile ostale političke stranke te se nisu uklapali u tipične zapadnoeuropske sociodemografske profile glasača.

Korištenje samoprocjene političke orijentacije na lijevo-desno skali često je korišten instrument u analizama zelenog glasanja, no osim očekivane veće zastupljenosti lijevih birača, primijećene su i neke regionalne razlike. Analiza McCrighta i sur. (2015) je pokazala da građani zapadnih europskih zemalja koji su smješteni desno na skali političke identifikacije bili manje skloni vjerovati u „stvarnost i ozbiljnost klimatskih promjena i manje skloni podupirati rješenja za nošenje s problemima klimatskih promjena“ od onih koji su smješteni lijevo na skali te autori objašnjavaju da je to zbog toga što smatraju da bi djelovanje za smanjenje klimatskih promjena „ograničilo prava privatnog vlasništva, povećalo intervencije vlada na tržištu i smanjilo nacionalni suverenitet“ (McCright i sur., 2015:350–551). Međutim, prije spomenuta razlika nije primijećena u bivšim socijalističkim državama gdje su oni desnije orijentacije bili skloniji plaćanju poreza za borbu protiv klimatskih promjena, što se objašnjava time da su problemi okoliša manje zastupljeni u političkoj areni u ovim državama te zbog toga što ideološka podjele između desnih i lijevih nisu snažne kao u drugim zemljama (npr. SAD-u) (McCright i sur., 2015). Prema Sciarini i sur. (2007) političke preferencije pokazuju se snažnim i stabilnim prediktorom sklonosti podupiranja politika zaštita okoliša te utjecaj informiranosti za vrijeme predizbornih kampanja dodatno povećava sklonost lijevih birača i onih pri centru za podupiranjem tih mjera, no nema utjecaj na desne birače, stoga autori zaključuju da povećanje zastupljenosti ekoloških pitanja u medijima dodatno mobilizira lijeve birače. Meta-analiza faktora koji utječu na vjerovanje u klimatske promjene (Hornsey i sur., 2016) ističe kako se naj snažnijim prediktorom pokazala politička afilijacija, tj. da oni koji glasaju za liberalne stranke i stranke koje su lijevo od centra su skloniji prihvaćanju ideje klimatskih promjena od onih koji glasaju za konzervativne stranke. Iako su primijećene povezanosti između sociodemografskih varijabli, tj. da su češće to mlađe osobe, žene, visokoobrazovani i s višim primanjima, autori ističu da je efekt „prigušen“ (ibid.) zbog političke afilijacije.

Također, naglašavanje važnosti demokracije i povećanje mogućnosti participativnosti u donošenju odluka te sklonost libertarijanskim vrijednostima važna su obilježja programa zelenih stranka, ali i vrijednosnih odrednica njihovih glasača (Belchior, 2010). Istraživanje Close i Delwit (2016) je pokazalo da osobe koje preferiraju zelene političke opcije nisu zainteresirane za konvencionalno praćenje politike, no da su skloni nekonvencionalnim političkim akcijama poput potpisivanja peticija i sudjelovanja u demonstracijama.

2.4.3. Postmaterijalističke vrijednosti

Jedan od pristupa istraživanju ekološke osviještenosti i glasanja za zelene stranke kao dijela environmentalno značajnog ponašanja je ispitivanje vrijednosti. U sklopu ovog diplomskog rada neće se dubinski ispitivati značajnost vrijednosti poput altruizma koje se često spominju kao važan dio ekološke osviještenosti (Stern, 2000), već ćemo se usmjeriti isključivo na istraživanje postmaterijalističkih vrijednosti. „Vrijednosti predstavljaju temelj političkih stavova, dok istovremeno implicitno utječu na [pojedince] političke orijentacije i preferencije glasanja“ (Aguilar-Luzón i sur., 2020:3).

Razvoj i uspjeh zelenih stranaka često se povezuje s teorijom Ronalda Ingleharta, koji istraživanjem podataka dobivenih u nekoliko valova međunarodnog istraživanja World Values Surveyja, zaključuje da se vrijednosti u društvu postepeno mijenjaju od preferiranja ekonomskog napretka i fizičke sigurnosti prema pripadanju, samoostvarenju i kvaliteti života (Inglehart, 1995). Zamijećene su kulturološke promjene, usporedne s brzim ekonomskim napretkom i širenjem države blagostanja, koje mijenjaju stavove i vrijednosne orijentacije ljudi te njihovo ponašanje u pogledu rada, potrošnje i odluke za osnivanjem obitelji i brojnošću potomstva koje objašnjava koristeći dvije hipoteze (Inglehart, 1990). Prva je hipoteza oskudice prema kojoj individualni prioriteti reflektiraju socioekonomsko stanje države. Drugim riječima, generacije koje su iskusile rat, ekonomske krize i oskudicu u osnovnim potrebama smatraju materijalne potrebe i ekonomski rast najvažnijima, dok generacije rođene kasnije u sigurnijim društvenim i ekonomskim uvjetima su sklonije naglašavati važnost kvalitete života. Druga, socijalizacijska hipoteza, nadopunjuje prvu naglašavajući da se motivacija i vrijednosti formiraju do dostizanja odrasle dobi i nakon toga rijetko mijenjaju, što potvrđuju i druga istraživanja, jer starije kohorte socijaliziranje prije i za vrijeme svjetskih ratova i dalje imaju veće sklonosti materijalističkim vrijednostima iako su same barem dio odrasle dobi proživjele u vrijeme ekonomskog prosperiteta i sigurnosti (Inglehart, 2000).

Istražujući što utječe na stavove prema ekološkim pitanjima Inglehart (1995:57) primjećuje da su ključna dva čimbenika: objektivni ekološki problemi (zagađenje okoliša) i „subjektivni kulturni faktori“ (tzv. postmaterijalističke vrijednosti koje naglašavaju samoostvarenje i kvalitetu života). U zemljama u razvoju veliki je broj građana zabrinut za okoliš i podržavaju ideju zaštite okoliša (pogotovo u Istočnoj Europi i Latinskoj Americi), iako je broj postmaterijalista u tim zemljama nizak, iz razloga što onečišćenje okoliša u tim zemljama predstava prijetnju preživljavanju i ugrozu sigurnosti, odnosno spada u dio materijalističkih

prioriteta. Materijalisti su skloni ksenofobiji i autoritativnom vodstvu, dok postmaterijalisti naglašavaju potrebu za rješavanjem okolišnih i kulturnih pitanja čak iako to je suprotno ekonomskom rastu, skloniji su borbi za prava manjina i toleranciji te se odmiču od tradicionalne uloge žene i rigidnih seksualnih normi (Inglehart, 2000). Postmaterijalisti su također skloniji sudjelovati u radu ekoloških udruga i pridruživati se protestima posvećenim zaštiti okoliša (Tranter, 2011). Trenter i Westner (2009) ističu da odnos zelenih stranaka i postmaterijalizam nije jednostran, već da se postmaterijalističke vrijednosti povećavaju u mlađim generacijama koje su odrasle u vrijeme kada su zelene stranke bile zastupljene u parlamentima, kao i što se primjećuje brže opadanje materijalističkih prioriteta, budući da prisutnost zelenih stranaka u vladi povećava zastupljenost i legitimira probleme poput okoliša, borbe za ženska prava i prava manjina. Također, zastupnici zelenih stranaka su mlađi, educiraniji i imaju istaknute postmodernističke sklonosti (Belchior, 2010).

Najčešće korištena mjera testiranja postmaterijalističke orijentacije je Inglehartov (1995) indeks postmaterijalizma koji uključuje 4 čestice kojima se ispituju politički prioriteti ispitanika. Drugim riječima, ispitanici odabiru najvažniji politički prioritet od četiri ponuđena: (1) održavanje reda u državi, (2) povećanje participacije u donošenju političkih odluka, (3) borba protiv rasta cijena i (4) zaštita slobode prava govora, potom slijedi čestica koja ispituje drugi najvažniji prioritet od ponuđenih četiri i onda se sudionicima dodjeljuje kategorije: materijalist (ako su izabrali odgovore 1 i 3), postmaterijalist (ako su izabrali odgovore 2 i 4) te miješani tip (ako imaju po jedan odgovor iz materijalističke i postmaterijalističke kategorije). Iako je indeks ustaljeni instrument za mjerenje postmaterijalističkih vrijednosti, upućene su mu kritike da zapravo ne mjeri postmodernističke vrijednosti, već pro-demokratsku orijentaciju (Tranter i Western, 2009). Dodatno, kao što je bilo za očekivati indeks postmaterijalizma je pokazao povezanost s određenim društveno-kulturološkim pitanjima poput odobravanja alternativnih životnih stilova, emancipacije žena, pravo žena na prekid trudnoće i zalaganja za prava istospolnih parova (Inglehart i Abramson, 1999).

Empirijska istraživanja zastupljenosti postmaterijalističkih vrijednosti, kao i istraživanja uspješnosti zelenih stranaka, pokazala su da postoje regionalne razlike, odnosno da su postmaterijalističke vrijednosti snažniji prediktori za njemačke i nizozemske zelene glasače, no slabiji prediktori u drugim državama (Franklin i Rüdiger, 1995) te da su postmaterijalisti znatno slabije zastupljeni u postsocijalističkim državama (Tranter i Western, 2009). Istraživanje Štulhofer i Kufrina (1996) ukazalo je na povezanost između postmaterijalističkih stavova i sklonosti ekološkom ponašanju, podupiranju mjera za smanjenje efekta klimatskih

promjena i davanju prednosti zaštiti okoliša pred gospodarskim rastom. Njihovo istraživanje je istaknulo da krajem 90-ih godina u Hrvatskoj prevladava mješoviti tip (osobe koje imaju elemente materijalista i postmaterijalista, 51%), zatim materijalisti (32,8%) dok najmanje ima postmaterijalista (10,8%) (ibid.).

3. Analitički pristup

3.1. Izvori podataka i hipoteze

U sklopu istraživačkog dijela diplomskog rada cilj je ispitati tko su glasači koji preferiraju zelene političke opcije u Hrvatskoj te koja su njihova sociodemografska obilježja, političke preferencije i jesu li skloni postmaterijalističkim vrijednostima. Kao što je bilo navedeno u poglavlju posvećenom zelenim političkim strankama u Hrvatskoj, većina stranaka koja dulje vrijeme djeluje na političkoj sceni u Hrvatskoj uglavnom nije uspjela ostvariti značajan uspjeh na nacionalnoj razini i nisu zadobili veliku medijsku pozornost, uspjeh ORaH-a je bio kratak, a Možemo! je osnovano netom prije samih izbora, stoga ne iznenađuje što je vrlo malo medijskog prostora bilo posvećeno zelenim opcijama i da nisu zadobile pozornost istraživača. Uzevši u obzir da je od trenutka posljednjih parlamentarnih izbora i pisanja ovog rada prošlo manje od godine dana te da je uspjeh platforme Možemo! bio veliko iznenađenje, broj provedenih istraživanja i dostupnost podataka za provođenje željene analize osoba koje su dale svoj glas zelenim strankama u Hrvatskoj, bio je znatno limitiran, stoga smo se odlučili kombinirati dvije različite analize potencijalnih zelenih birača: analizu osoba sklonih stranci Možemo! i analizu građana koji su skloni ekološkim stavovima.

Pregledom literature identificirana su tri skupa čimbenika koje utječu na veću sklonost ekološkim stavovima, ali i preferiranja zelenih političkih opcija, a to su: sociodemografske odrednice, političke preferencije i postmaterijalističke vrijednosti. Budući da se u radu provode dvije analize koje propituju različite skupine potencijalnih zelenih birača, tj. onih sklonih ekološkim stavovima i oni koji imaju pozitivne stavove prema Možemo!, uvršten su dva seta hipoteza, a radi preglednosti i jednostavnosti svi čimbenici unutar pojedinačnih skupina čimbenika su grupirani u jednu hipotezu:

H1A: Ekološkim stavovima su sklonije mlađe, visokoobrazovane i nereligiozne pripadnice nove srednje klase iz urbanih naselja.

H1B: Mlađe, visokoobrazovane i nereligiozne pripadnice nove srednje klase iz urbanih naselja preferiraju zelene političke opcije.

H2A: Ekološkim stavovima su manje sklonije osobe desne i autoritativne političke orijentacije, oni zainteresirani za politiku i neskloni alternativnim političkim akcijama.

H2B: Zelene političke opcije rjeđe preferiraju osobe desne i autoritativne političke orijentacije, oni zainteresirani za politiku i neskloni alternativnim političkim akcijama.

H3A: Ekološkim stavovima su sklonije osobe postmaterijalističke orijentacije.

H3B: Zelenim političkim opcijama su sklonije osobe postmaterijalističke orijentacije.

Za ispitivanje prije navedenih šest pretpostavki rada koristit će se podaci iz dvaju istraživanja: Fakulteta političkih znanosti (FPZ) i European Values Study (EVS) 2017. Istraživanje FPZ-a provedeno je od strane agencije IPSOS u veljači i ožujku 2020. godine na uzorku od 979 punoljetnih hrvatskih građana i građanki te je uključivalo niz čestica o političkim preferencijama, stavovima o relevantnim društvenim, političkim i kulturnim pitanjima te sklonost populističkim stavovima. Istraživanje EVS je longitudinalno istraživanje vrijednosti čiji je 5. val proveden tijekom 2017. i 2018. godine u 50 zemalja. U sklopu istraživanja u Hrvatskoj anketirano je 1488 ispitanika starijih od 18 godina metodom kompjuterski podržanog anketiranja licem u lice (CAPI). Ispitivale su se vrijednosti u području religije, obitelji, radnog okruženja, slobodnog vremena, politike i društva, okoliša i dr., a za potrebe diplomskog rada usmjerit ćemo se na dijelove istraživanja posvećene okolišu, političkim preferencijama, stavovima prema društvu i slobodnom vremenu (Obrovac Lipar, 2019, 14. veljače).

Za svrhu testiranja prije navedenih hipoteza provest će se postupak višestruke regresije prvo zasebno na svakom od tri skupine čimbenika, a potom će se formirati model u kojem će biti uvršteni svi prediktori korišteni u prijašnja tri modela. Za svrhu obrade podataka koristit će se statistički softver IBM SPSS Statistics (verzija 25.0).

3.2. Odabir varijabli

Za testiranje odabranih šest hipoteza, kojima se ispituju sociodemografske i političke odrednice te sklonost postmaterijalističkim vrijednostima ekološki osviještenih građana Republike Hrvatske i potencijalnih zelenih birača, koriste se podaci iz dva provedena istraživanja European Value Study 2017 i Fakulteta političkih znanosti iz 2020. godine. Radi preglednosti

samog rada rezultati analiza su podijeljeni su u poglavlja prema istraživanja čiji se podaci koriste u analizi te se prvo analiziraju hipoteze za EVS 2017 istraživanje i onda za EPZ 2020.

3.2.1. Istraživanje European Value Study 2017

Prije provedbe višestruke regresijske analize nužno je bilo učiniti odabir i, ako je potrebno, prilagodbu varijabli kojima će se testirati tri hipoteze (H1A, H2A i H3A) za skup podataka dobivenim istraživanjem EVS 2017. Radi preglednosti i jednostavnosti odabir varijabli je podijeljen u poglavlja sukladno modelima u kojima će se varijable testirati.

3.2.1.1. Zavisna varijabla

Istraživanje EVS 2017 uključuje 5 čestica koje ispituju stavove prema okolišu i spremnost na djelovanje za promjenu okoliša te su mjerene skalom Likertovog tipa od 5 stupnjeva (1 – „potpuno se slažem“, 5 – „uopće se ne slažem“). Kod četiri od pet čestica viši rezultati na skali odražavaju neslaganje s ponuđenim tvrdnjama i predstavljaju spremnost na djelovanje za očuvanje okoliša, dok kod čestice „Dao bih dio svog dohotka ako bih bio siguran da bi se novac koristio za sprječavanje zagađivanja okoliša“ niže vrijednosti predstavljaju tvrdnju koja je u skladu s ekološkim stavovima, stoga se toj čestici promijenio smjer kodiranih vrijednosti, tako da više vrijednosti na skali i kod te čestice označavaju sklonost ekološkim stavovima. Nakon rekodiranja prije spomenute čestice provedena je analiza glavnih komponenti koja je ekstrahirala jednu glavnu komponentu koju visoko saturiraju svih pet varijabli. Potom se od čestica kreirala zbirna varijabla „Sklonost ekološkim stavovima“ čiji viši rezultat predstavljaju sklonost djelovanju za očuvanje okoliša, a dodatnom analizom je potvrđena normalnost distribucije novokreirane varijable. Iako 5 čestica uključenih u EVS 2017 istraživanje ne pokrivaju sve potencijalne dimenzije ekoloških stavova, njihova usmjerenost na djelovanje za potrebe okoliša, plaćanje potencijalnih ekoloških davanja i procjena važnosti djelovanja za zaštitu okoliša u usporedbi s drugim prioritetima, upravo su ona područja koja su relevantna pri razmatranju environmentalnih stavova u političkoj sferi (McAllister, 1994).

3.2.1.2. Sociodemografski čimbenici

Za provjeru kako dob, spol, religioznost te pripadanje novoj srednjoj klasi utječe na sklonost ekološkim stavovima odabrano je 7 varijabli. Prva potrebna varijabla mjeri dob sudionika u godinama te se očekuje negativna veza s kriterijem, odnosno da će stariji ispitanici biti manje

skloni ekološkim stavovima. Zatim za provjeru rodnih razlika² u model uključujemo varijablu „spol“, no budući da je varijabla „spol“ nominalna varijabla bilo ju je potrebno binarizirati, odnosno kategoriji „žena“ dodijeliti vrijednost 1, a „muškarac“ vrijednost 0. Čestica kojom se mjeri razina obrazovanja sudionika u sklopu EVS 2017 istraživanja je ordinalna varijabla s 14 kategorija (1 – nezavršena osnovna škola, 14 – završen poslijediplomski studij). Za mjerenje religioznosti odabrane su tri čestice: je li sudionik religiozna osoba (referentna kategorija je „nije religiozan“), pripadaju li nekoj religijskoj denominaciji (referentna kategorija je „ne pripada niti jednoj denominaciji“) te koliko često sudjeluju u crkvenim svečanostima (referentna kategorija je „nikada ili rjeđe od jednom godišnje“). U sklopu istraživanja EVS-a nije bila dostupna čestica kojom se ispitivao tip naselja u kojem sudionici žive, stoga nije bilo moguće testirati utječe li stanovanje u urbanom naselju na ekološke stavove.

Pripadnost novoj srednjoj klasi operacionalizirana je sukladno Dolezalovoj definiciji (2010), tj. da ju čine visokoobrazovane osobe zaposlene u državnom ili neprofitnom sektoru te radno neaktivne osobe poput kućanica i studenata. Sukladno tome kreirana je varijabla „Pripadnost novoj srednjoj klasi“ u kojoj su uključene *dummy* varijable kategorije koje predstavljaju visoko obrazovanje (kategorije 7 – 14 čestice o završenoj razini obrazovanja: završen preddiplomski i diplomski studij po bolonjskom i predbolonjskom sustavu, stručni preddiplomski studij, magisterij i poslijediplomski studij), kategorije zaposlenja u javnom i državnom sektoru čestice „sektor zaposlenja“ te kategorije „student“ i „kućanica“ čestice „statusa zaposlenja“. Budući da su kategorije varijabli „sektora zaposlenja“ i „statusa zaposlenja“ međusobno isključujuće, moguće vrijednosti varijable su iznosile 0, 1 i 2 te se potom varijabla rekodirala u *dummy* varijablu u kojoj je vrijednost 2 referentna kategorija, budući da predstavlja one ispitanike koji su visokoobrazovani i zaposleni u javnom ili državnom sektoru, odnosno studenti ili kućanice.

3.2.1.3. Političke preferencije i stavovi

U drugom modelu će se ispitivati utjecaj pozicije ispitanika na političkom spektru uključujući dvije osi, odnosno testiranje druge hipoteze (H2A). Odabrane su tri varijable koje ispituju političku poziciju sudionika: čestica koja je ispitivala samoodređenje sudionika na lijevo-desno skali, poželjnost autoritativnog vođe pri vođenju države i važnost demokracije. Čestica o poželjnosti autoritativnog vođe dihotomna je varijabla s dva ponuđena odgovora „snažni vođa“

² Razlike u sklonosti ekološkim stavovima i glasanju za zelene stranke između muškaraca i žena su se pokazale kao produktom razlika socijalizaciji i vrijednosnim odrednicama, stoga ih smatramo rodnim razlikama, no u sklopu istraživanja uključene su samo čestice koje propituju biološki spol ispitanika, a ne rod te su ponuđene samo kategorije muškarac i žena, iz čega proizlazi razlika u korištenoj terminologiji.

i „demokracija je najbolje rješenje“ i rekodirana je u *dummy* varijablu u kojoj je ponuđeni odgovor referentna kategorija.

Dodatno, u modelu se ispituje davanje prioriteta ekonomskom rastu ili zaštiti okoliša te tri varijable kojom se testira Close i Delwitovu (2016) tezu da su zeleni birači manje zainteresirani za tradicionalnu politiku i skloni netradicionalnom političkom djelovanju koje uključuje potpisivanje peticija i sudjelovanje na demonstracijama. Čestice koje ispituju političku zainteresiranost sudionika također su pretvorene u *dummy* varijable sukladno Schumaherovom (2014) pristupu (referentna kategorija je uključivala vrijednosti 5 – vrlo zainteresiran i 4 – zainteresiran) te varijable o prijašnjem aktivističkom ponašanju, tj. potpisivanju peticija i sudjelovanju na demonstracijama, koje su obje binarizirane te je kategoriji „učinio sam to“ dodijeljena vrijednost 1. Budući da je čestica o preferiranju ekonomskog rasta ili zaštite okoliša dihotomna, pretvorena je u *dummy* varijablu, odnosno vrijednost 1 je dodijeljena kategoriji „prednost zaštiti okoliša“.

3.2.1.4. Postmaterijalističke vrijednosti

Treći model višestruke regresije ispituje utjecaj postmaterijalističkih vrijednosti na sklonost ekološkim stavovima, odnosno treću hipotezu (H3A). U sklopu baze podataka istraživanja EVS 2017 već je dostupna čestica „indeks postmaterijalizma“, koja je stavljena od 4 čestice koje su ispitivale političke prioritete sudionika po uzoru na originalni Inglehartov indeks. Budući da je indeks nominalna varijabla sastavljena od tri kategorije (materijalisti, mješoviti tip i postmaterijalisti) EVS-ov postmaterijalistički indeks je pretvoren u *dummy* varijablu s referentnom kategorijom „postmaterijalisti“. Dodatno se žele ispitati i dvije varijable koje predstavljaju česte dimenzije sociokulturnih razlika u Hrvatskoj i koje se koriste za ideološko pozicioniranje političkih aktera i odnose se na stavove prema pravima žena na prekid trudnoće i odnosa prema homoseksualcima, odnosno čestice „odobravanje abortusa“ i „odobravanje homoseksualnosti“.

3.2.2. Istraživanje Fakulteta političkih znanosti 2020

Koristeći podatke istraživanja Fakulteta političkih znanosti iz 2020. godine, kao i u slučaju podataka istraživanja EVS 2017, u nastavku se opisuje odabir i prilagodba varijabli kako bi se testirale hipoteze H1B, H2B i H3B.

3.2.2.1. Zavisna varijabla

Istraživanje FPZ-a 2020 uključivalo je nekoliko čestica o tome za koga su sudionici glasali na posljednjim predsjedničkim (2019. godine) i parlamentarnim izborima 2016. godine te česticu o tome za koga planiraju glasati na parlamentarnim izborima 2020. godine. Međutim, budući da se u trenutku provođenja istraživanja (veljača i ožujak 2020. godine) većina političkih stranaka nije prezentirala svoje programe niti je bilo poznato točno koje će se stranke i u sklopu kojih koalicija natjecati na izborima u srpnju 2020. među ponuđenim odgovorima nije se nalazila niti jedna zelena politička stranka. Istraživanje je sadržavalo skup čestica o stavovima građana o hrvatskim političkim strankama pa je sukladno tome za zavisnu varijablu odabrana čestica koja mjeri stav sudionika o stranci Možemo! na ljestvici od 7 stupnjeva (1 – izrazito negativan stav, 7 – izrazito pozitivan stav). Također, budući da Možemo! u trenutku provođenja istraživanja nije imao objavljen politički program niti su bili zastupljeni u medijima, ne iznenađuje nas da veliki broj sudionika istraživanja (N=523) nije bio upoznat sa strankom niti imao razvijen stav o njoj, što ujedno predstavlja i najveće ograničenje ove analize, jer nije bilo moguće provesti analizu na onim osobama koje su na parlamentarnim izborima 2020. godine zaista glasale za Možemo!.

3.2.2.2. Sociodemografske odrednice

U sklopu podataka istraživanja FPZ 2020. dostupna je varijabla „dob“ iskazana u godinama s kojom očekujemo negativnu vezu s kriterijem, odnosno da su mlađe osobe sklonije imati pozitivan stav o Možemo!. Većina ostalih varijabla odabranih za ovaj model je nominalnog tipa, stoga je prije provedbe višestruke regresijske analize bilo potrebno pretvoriti ih u *dummy* varijable. Varijabla spol se dekodirala tako da je ženama dodijeljena vrijednost 1, a muškarcima vrijednost 0. Konstruirana je i *dummy* varijabla „tip naselja“ s referentom kategorijom „grad“. U sklopu istraživanja uključena je ordinalna varijabla koja mjeri završeni stupanj obrazovanja (1 – nezavršena osnovna škola, 7 – završen magisterij ili doktorat). Za testiranje religioznosti u modelu se koriste dvije *dummy* varijable, čije su referentne kategorije „nisam religiozan“ te „crkvene svečanosti pohađam nikad ili gotovo nikad“. Dodatno, za testiranje dijela hipoteze o pripadnosti novoj srednjoj klasi stvorena je nova *dummy* varijabla, po sličnoj principu kao i za

istraživanje EVS 2017, tj. referentna kategorija su oni ispitanici koji su visokoobrazovani (imaju završeni preddiplomski ili diplomski stručni ili sveučilišni studij, višu školu, magisterij ili doktorat) te su zaposleni u državnom ili javnom sektoru, odnosno na čestici o statusu zaposlenja su istaknuli da su kućanice ili studenti.

3.2.2.3. Političke preferencije i stavovi

Sa svrhom testiranja političkih preferencija na stav o političkoj stranci Možemo! odabrano je sedam varijabli. Prva odabrana varijabla je samoprocjena položaja ispitanika na lijevo-desno skali te se očekuje da će osobe koje se pozicioniraju lijevo od centra imati pozitivno mišljenje o Možemo!. Kako bi se utvrdili (ne)sklonost autoritarnim vrijednostima dihotomna varijabla s dva moguća odgovora „potreban je snažan vođa“ i „demokracija je najbolje rješenje“ je rekodirana u *dummy* varijablu s referentnom kategorijom „demokracija je najbolje rješenje“. Istraživanje FPZ-a uključivalo je česticu o samoprocjeni sudionika o tome koja im je ideologija najbliža pa se od te čestice konstruirale tri *dummy* varijable čije su referentne kategorije: liberalizam, sociodemokracija i konzervativizam. S „liberalizmom“ i „konzervativizmom“ se očekuje negativna povezanost, budući da su se zeleni birači pokazali kritički nastrojeni prema ideji slobodnog tržišta i želje za konstantnim ekonomskim napretkom te da uglavnom pokazuju libertarijanske stavove i vrednuju osobne slobode (Kitschelt, 1988), dok se sa „socijaldemokracijom“ očekuje blaga pozitivna povezanost zbog težnji za ekonomskom distribucijom i širenjem socijalnih usluga, ali i zato što je istraživanje Dolenc i Širinić (2017) pokazalo znatne sličnosti između glasača zelene stranke ORaH i SDP-a. U kreiranje modela je dodana varijabla „zainteresiranost u politiku“ te varijabla koja ispituje povjerenje u nevladine organizacije, budući da nisu bili dostupni podaci o sudjelovanju na demonstracijama ili potpisivanju peticija, kako bi se testiralo jesu li zelenim opcijama skloni oni inače nezainteresirani za uobičajenu politiku, ali koji su skloni alternativnim političkim djelovanjima kao što ističu Close i Delwit (2016).

3.2.2.4. Postmaterijalističke vrijednosti

U sklopu istraživanja FPZ-a 2020 nisu bile uključene čestice kojima se mjeri sklonost postmaterijalističkim vrijednostima ispitanika, stoga kako bi se testirao utjecaj vrijednosne orijentacije na stav o Možemo! odabrano je niz čestica koje propituju stav sudionika o određenim sociokulturnim pitanjima i onda provedena faktorska analiza. Slijedeći zaključak Ingleharta i Abramsona (1999) o povezanosti postmaterijalističke dimenzije sa sociokulturnim pitanjima o odobravanju alternativnih životnih stilova, seksualnih manjina, emancipacije žena

i nesklonosti rigidnim religijskim učenjima u faktorsku analizu su se uključile dvije varijable koje propituju političke prioritete za snažnijim političkim angažmanom za seksualne i nacionalne manjine, česticu o pravima žena na pobačaj te čestice o nesklonosti prema društvenim sukobima, želji za povratku tradiciji i poštovanja autoriteta. Koristeći analizu glavnih komponenata s Oblimin rotacijom dobivene su tri latentne dimenzije koje zajednički objašnjavaju 70,25% varijance. Prvi ekstrahirani faktor visoko saturiraju želje za većim političkim djelovanjem radi poboljšavanja položaja seksualnih i nacionalnih manjina, nesklonost povratku tradiciji, poštovanju autoriteta i sukobima u državi te faktor nazivamo „postmaterijalističkim“ vrijednostima. Zbog načina na koji je varijabla „mišljenje o pobačaju“ kodirana, negativna veza odražava stav o slaganju da žena ima pravo odlučiti se na prekid trudnoće. Budući da drugu latentnu dimenziju saturiraju nesklonost društvenim sukobima, sklonost poštivanju autoriteta i povratak tradiciji, ali su ipak primijećene niske i pozitivne korelacije s željom za političko djelovanje za prava manjina i samo niska negativna veza za pravo na pobačaj, nazvana je „status quo“. Treću ekstrahiranu dimenziju većinom saturira neopravdanje prava na pobačaj, slaganje sa željom za povratak tradiciji te nesklonost sukobima, stoga je imenovana „konzervativizam“. S posljednje dvije dimenzije očekuju se negativne povezanosti s kriterijem, odnosno da oni koji su skloni održavanjem postojećeg stanja i konzervativnim vrijednostima imaju negativniji stav prema Možemo!

Tablica 1. Matrica izdvojenih faktora (metoda: Metoda glavnih komeponenata, rotacija: Oblimin)

	Komponente		
	1	2	3
Više za seksualne manjine (HDZ)	,818	,164	-,054
Više za nacionalne manjine (HDZ)	,808	,151	,009
Više za nacionalne manjine (SDP)	,817	,231	,079
Više za seksualne manjine (SDP)	,818	,224	,033
Treba se vratiti tradiciji i izvornim vrijednostima svog naroda.	-,332	,679	,173
Nema društvenog napretka bez poštivanja autoriteta u obitelji, školi i državi.	-,329	,759	-,054
Sukobi različitih interesnih skupina u našem društvu škode općem interesu države.	-,216	,684	-,241
Pravo žena na pobačaj (abortus)?	-,070	,073	,963

Za ispitivanje trećeg modela odabrana su tri dobivena faktora i ordinalna varijabla „U našoj državi se više treba učiniti za klimu“, budući da se zabrinutost za klimu nije uključena kao

jedna od čestica u faktorskoj analizi, a želja za zaštitom okoliša je važan dio postmaterijalističke orijentacije. Očekuje se da će važnost aktivnog djelovanja za poboljšanje klimatskih promjena biti snažan prediktor, odnosno da oni koji se zalažu za ekološko djelovanje da će imati pozitivan stav prema Možemo!.

4. Rezultati

4.1. Istraživanje European Value Study 2017

Provedba analiza na skupu podataka dobivenom međunarodnim istraživanjem European Value Study 2017 podijeljena je u 4 dijela: prvo se analizira višestruki regresijski model koji ispituje sociodemografske odrednice ekološki osviještenih građana, potom njihove političke preferencije i stavove, zatim slijedi testiranje sklonosti postmaterijalističkim vrijednostima i završeno se konstruira model koji uključuje sve prethodno navedene kriterije. Analiza je podijeljena u nekoliko modela višestruke regresije kako bi se uvidjela specifična moć objašnjavanja pojedinog skupa prediktora, dok se na posljepku svi prediktori objedinjavaju u završnom modelu. Sve tri hipoteze ovog skupa podataka testiraju se višestrukom regresijskom analizom i metodom Forward izrade regresijskog modela. Forward metoda započinje „praznim“ modelom u koji se onda postepeno uvode varijable prema postavljenom ulaznom kriteriju i to redom od varijable s najvećim, pozitivnim ili negativnim, koeficijentom korelacije s kriterijem (IBM, bez dat.).

4.1.1. Sociodemografske odrednice

Iz priloženih Tablica 2. i 3. primjećuje se da model koji testira utjecaj sociodemografskih odrednica na sklonost ekološkim stavovima uvršteno 3 od 7 odabranih varijabli i da zajedno objašnjavaju vrlo niskih 3,9% varijance kriterija. Prediktor koji objašnjava najveći dio varijance kriterija je razina završenog obrazovanja, odnosno osobe sa završenom višom razinom obrazovanja su sklonije ekološkim stavovima. Spol se pokazao kao statistički značajnim prediktorom, a pozitivan predznak β -koeficijenta potvrđuje očekivane pretpostavku da su žene sklonije ekološkim stavovima. Prediktor „Dob“ je također zadovoljio ulazni kriterij analize i uočava se pozitivna povezanost s kriterijem, što je suprotno očekivanim rezultatima. Niti jedna od odabranih varijabli kojima se ispitala (ne)religioznost sudionika nije zadovoljila ulazni kriterij, kao što se pripadnost novoj srednjoj klasi nije pokazala statistički značajnom.

Tablica 2. Sažetak modela višestruke regresije sociodemografskih odrednica (metoda izrade modela: Forward, kriterij: Sklonost ekološkim stavovima)

Model	R	R ²	Prilagođeni R ²	St. pogreška procjene	Durbin-Watson
1	,170 ^a	,029	,028	3,842	
2	,187 ^b	,035	,033	3,832	
3	,203 ^c	,041	,039	3,821	1,708

a. Prediktori: (Konstanta), Razina obrazovanja

b. Prediktori: (Konstanta), Razina obrazovanja, Spol

c. Prediktori: (Konstanta), Razina obrazovanja, Spol, Dob

d. Zavisna varijabla: Sklonost ekološkim stavovima

Tablica 3. Koeficijenti regresijskog modela sociodemografskih odrednica (metoda izrade modela: Forward, kriterij: Sklonost ekološkim stavovima)

Model		Nestandardizirani koeficijenti		St. koeficijenti	t	Sig.	Korelacije		
		B	St. pogreška	Beta			Nultog-reda	Parcijalne	Korelacije djela
1	(Konstanta)	15,876	,137		-5,661	,000			
	Razina obrazovanja	,254	,045	,170	5,680	,000	,170	,170	,170
2	(Konstanta)	15,376	,191		-5,835	,000			
	Razina obrazovanja	,262	,045	,175	5,854	,000	,170	,175	,175
	Spol	,623	,236	,079	2,634	,009	,068	,080	,079
3	(Konstanta)	15,007	,325		-6,267	,000			
	Razina obrazovanja	,286	,045	,191	6,284	,000	,170	,188	,187
	Spol	,656	,236	,083	2,780	,006	,068	,084	,083
	Dob	,019	,007	,081	2,671	,008	,040	,081	,080

Zavisna varijabla: Sklonost ekološkim stavovima

4.1.2. Političke preferencije i stavovi

Sukladno dobivenim rezultatima prikazanim u Tablici 4. vidljivo je da su u model političkih preferencija uvršteni svi osim jednog prediktora („Sudjelovanje na demonstracijama“). Šest statistički značajnih prediktora objašnjava 22,9% varijance kriterija, što je znatno više nego sociodemografske odrednice iz prijašnjeg modela. Analiza je pokazala da su ekološkim stavovima manje sklone osobe koje su desno politički orijentirane i koje su sklone autoritarnim vrijednostima te da su osobe sklone ekološkim stavovima manje zainteresirane za praćenje politike, ali su skloniji alternativnim političkim ponašanjima poput potpisivanja peticija, no ne i sudjelovanju na demonstracijama. Najsnažnijim prediktorom u modelu se pokazalo preferiranje zaštite okoliša ispred ekonomskog napretka ($\beta=0,376$).

Tablica 4. Sažetak regresijskog modela političkih preferencija (metoda izrade modela: Forward, kriterij: Sklonost ekološkim stavovima)

Model	R	R ²	Prilagođeni R ²	St. pogreška procjene	Durbin-Watson
1	,419 ^a	,176	,175	3,495	
2	,453 ^b	,206	,204	3,433	
3	,466 ^c	,217	,214	3,410	
4	,475 ^d	,226	,223	3,392	
5	,480 ^e	,231	,227	3,384	
6	,484 ^f	,234	,229	3,378	1,813

a. Prediktori: (Konstanta), Ekonomski rast vs. zaštita okoliša

b. Prediktori: (Konstanta), Ekonomski rast vs. zaštita okoliša, Nesklonost autoritarizmu

c. Prediktori: (Konstanta), Ekonomski rast vs. zaštita okoliša, Nesklonost autoritarizmu, Zainteresiranost za politiku

d. Prediktori: (Konstanta), Ekonomski rast vs. zaštita okoliša, Nesklonost autoritarizmu, Zainteresiranost za politiku, Važnost demokracije

e. Prediktori: (Konstanta), Ekonomski rast vs. zaštita okoliša, Nesklonost autoritarizmu, Zainteresiranost za politiku, Važnost demokracije, Lijevo-desno skala

f. Prediktori: (Konstanta), Ekonomski rast vs. zaštita okoliša, Nesklonost autoritarizmu, Zainteresiranost za politiku, Važnost demokracije, Lijevo-desno skala, Potpisivanje peticija

Zavisna varijabla: Sklonost ekološkim stavovima

Tablica 5. Koeficijenti regresijskog modela političkih preferencija (metoda izrade modela: Forward, kriterij: Sklonost ekološkim stavovima)

Model	Nestandardizirani koeficijenti		St. koeficijenti	t	Sig.	Korelacije		
	B	St. pogreška	Beta			Nultog-reda	Parcijalne	Koleracije djela
1 (Konstanta)	14,201	,174		81,478	,000			
Ekonomski rast vs. zaštita okoliša	3,292	,225	,419	14,624	,000	,419	,419	,419
2 (Konstanta)	13,393	,216		61,946	,000			
Ekonomski rast vs. zaštita okoliša	3,091	,224	,394	13,829	,000	,419	,400	,390
Nesklonost autoritarizmu	1,412	,231	,174	6,120	,000	,232	,190	,172
3 (Konstanta)	14,664	,400		36,670	,000			
Ekonomski rast vs. zaštita okoliša	2,984	,224	,380	13,326	,000	,419	,388	,373
Nesklonost autoritarizmu	1,282	,232	,158	5,531	,000	,232	,172	,155
Zainteresiranost za politiku	-,404	,107	-,108	-3,766	,000	-,191	-,118	-,105
4 (Konstanta)	13,055	,617		21,153	,000			
Ekonomski rast vs. zaštita okoliša	3,013	,223	,384	13,520	,000	,419	,393	,376
Nesklonost autoritarizmu	1,212	,232	,150	5,232	,000	,232	,163	,146
Zainteresiranost za politiku	-,381	,107	-,102	-3,562	,000	-,191	-,112	-,099
Važnost demokracije	1,659	,487	,096	3,410	,001	,111	,107	,095
5 (Konstanta)	13,663	,662		20,633	,000			
Ekonomski rast vs. zaštita okoliša	2,983	,223	,380	13,395	,000	,419	,390	,372
Nesklonost autoritarizmu	1,123	,234	,139	4,803	,000	,232	,150	,133
Zainteresiranost za politiku	-,380	,107	-,101	-3,558	,000	-,191	-,112	-,099
Važnost demokracije	1,680	,485	,097	3,460	,001	,111	,109	,096
Lijevo-desno skala	-,105	,042	-,070	-2,491	,013	-,127	-,079	-,069
6 (Konstanta)	13,262	,687		19,311	,000			
Ekonomski rast vs. zaštita okoliša	2,954	,223	,376	13,266	,000	,419	,387	,368
Nesklonost autoritarizmu	1,097	,234	,135	4,694	,000	,232	,147	,130
Zainteresiranost za politiku	-,342	,108	-,091	-3,162	,002	-,191	-,100	-,088
Važnost demokracije	1,733	,485	,100	3,572	,000	,111	,112	,099
Lijevo-desno skala	-,104	,042	-,070	-2,485	,013	-,127	-,078	-,069
Potpisivanje peticija	,474	,221	,061	2,148	,032	,123	,068	,060

Zavisna varijabla: Stav o Možemo!

4.1.3. Postmaterijalističke vrijednosti

Provedbom analize o utjecaju postmaterijalističkih vrijednosti na sklonost ekološkim stavovima statistički značajnima su se pokazala 2 od 3 odabrana prediktora koji su zajednički objasnili samo 6,8% varijance kriterija, dok varijabla o opravdanosti pobačaja nije zadovoljila ulazni kriterij. U Tablici 6. i 7. vidljivo je kako je veliku većinu varijance kriterija objasnio prediktor „opravdanost homoseksualnosti“ te da oba uvrštena prediktora ima pozitivne vrijednosti β -koeficijenata.

Tablica 6. Sažetak regresijskog modela postmaterijalističkih vrijednosti (metoda izrade modela: Forward, kriterij: Sklonost ekološkim stavovima)

Model	R	R ²	Prilagođeni R ²	St. pogreška procjene	Durbin-Watson
1	,244 ^a	,060	,059	3,757	
2	,264 ^b	,070	,068	3,739	1,764

a. Prediktori: (Konstanta), Opravdanost homoseksualnosti
 b. Prediktori: (Konstanta), Opravdanost homoseksualnosti, Postmaterialisti
 c. Zavisna varijabla: Sklonost ekološkim stavovima

Tablica 7. Koeficijenti regresijskog modela sklonost postmaterijalističkim vrijednostima (metoda izrade modela: Forward, kriterij: Sklonost ekološkim stavovima)

Model	Nestandardizirani koeficijenti		St. koeficijenti	t	Sig.	Korelacije		
	B	St. pogreška	Beta			Nultog-reda	Parcijalne	Korelacije djela
1 (Konstanta)	14,998	,160		93,970	,000			
Opravdanost homoseksualnosti	,281	,032	,244	8,893	,000	,244	,244	,244
2 (Konstanta)	14,913	,161		92,891	,000			
Opravdanost homoseksualnosti	,252	,032	,219	7,745	,000	,244	,214	,212
Postmaterialisti	1,008	,276	,103	3,658	,000	,158	,103	,100

Zavisna varijabla: Sklonost ekološkim stavovima

4.1.4. Ukupni model

Posljednji model višestruke regresije je stvoren uvrštavanjem svih prediktora koji su se koristili u zasebnim analizama prethodnih modela i sukladno podacima u Tablici 8. može se primijetiti da je u završnom modelu ulazni kriterij zadovoljilo 6 prediktora koji zajednički objašnjavaju 28,3% varijance kriterija. Davanje prioriteta zaštiti okoliša ponovno je naj snažniji prediktor u modelu, a u model su uvrštena i tri druga prediktora iz grupe političkih preferencija: važnost demokracije, zainteresiranost za politiku i nesklonost autoritarizmu. Uzevši u obzir vrijednosti β -koeficijenata prediktora iskazanih u Tablici 9. može se zaključiti da su osobe koje preferiraju

zaštitu okoliša nad ekonomskim rastom, visoko vrednuju demokraciju i nisu sklone autoritarizmu su sklonije ekološkim stavovima. Jedina sociodemografska odrednica koja je zadovoljila ulazni kriterij analize završnog modela je spol, tj. žene su sklonije ekološkim stavovima, nego muškarci. Iako bivanjem postmaterijalistom i stav o pobačaju nisu uvršteni u završni model, uključen je jedan prediktor iz kategorije postmaterijalističkih vrijednosnih odrednica i to je opravdavanje homoseksualnosti.

Tablica 8. Sažetak završnog regresijskog modela (metoda izrade modela: Forward, kriterij: Sklonost ekološkim stavovima)

Model	R	R ²	Prilagođeni R ²	St. pogreška procjene	Durbin-Watson
1	,441 ^a	,195	,194	3,453	
2	,481 ^b	,231	,229	3,377	
3	,505 ^c	,255	,252	3,326	
4	,522 ^d	,272	,268	3,289	
5	,531 ^e	,282	,277	3,269	
6	,538 ^f	,289	,283	3,256	1,782

a. Prediktori: (Konstanta), Ekonomski rast vs. zaštita okoliša

b. Prediktori: (Konstanta), Ekonomski rast vs. zaštita okoliša, Opravdanost_homoseksualnost

c. Prediktori: (Konstanta), Ekonomski rast vs. zaštita okoliša, Opravdanost_homoseksualnost, Važnost demokracije

d. Prediktori: (Konstanta), Ekonomski rast vs. zaštita okoliša, Opravdanost_homoseksualnost, Važnost demokracije, Zainteresiranost za politiku

e. Prediktori: (Konstanta), Ekonomski rast vs. zaštita okoliša Opravdanost_homoseksualnost, Važnost demokracije, Zainteresiranost za politiku, Nesklonost autoritarizmu

f. Prediktori: (Konstanta), Ekonomski rast vs. zaštita okoliša, Opravdanost_homoseksualnost, Važnost demokracije,

Zainteresiranost za politiku, Nesklonost autoritarizmu, Spol

Zavisna varijabla: Sklonost ekološkim stavovima

Tablica 9. Koeficijenti završnog regresijskog modela (metoda izrade modela: Forward, kriterij: Sklonost ekološkim stavovima)

Model	Nestandardizirani koeficijenti		St. koeficijenti	t	Sig.	Korelacije		
	B	St. pogreška	Beta			Nultog-reda	Parcijalne	Korelacije dijela
1 (Konstanta)	14,082	,198		71,225	,000			
Ekonomski rast vs. zaštita okoliša	3,449	,257	,441	13,399	,000	,441	,441	,441
2 (Konstanta)	13,719	,203		67,614	,000			
Ekonomski rast vs. zaštita okoliša	3,307	,253	,423	13,080	,000	,441	,433	,421
Opravidanost homoseksualnost	1,654	,280	,191	5,904	,000	,231	,212	,190
3 (Konstanta)	11,126	,570		19,533	,000			
Ekonomski rast vs. zaštita okoliša	3,310	,249	,424	13,289	,000	,441	,439	,422
Opravidanost homoseksualnost	1,653	,276	,191	5,993	,000	,231	,215	,190
Važnost demokracije	2,727	,561	,154	4,862	,000	,153	,176	,154
4 (Konstanta)	12,872	,699		18,423	,000			
Ekonomski rast vs. zaštita okoliša	3,198	,248	,409	12,912	,000	,441	,429	,405
Opravidanost homoseksualnost	1,556	,274	,180	5,686	,000	,231	,205	,178
Važnost demokracije	2,506	,557	,142	4,498	,000	,153	,163	,141
Zainteresiranost za politiku	-,510	,121	-,134	-4,223	,000	-,211	-,154	-,133
5 (Konstanta)	12,492	,705		17,726	,000			
Ekonomski rast vs. zaštita okoliša	3,089	,249	,395	12,425	,000	,441	,416	,388
Opravidanost homoseksualnost	1,444	,274	,167	5,263	,000	,231	,190	,164
Važnost demokracije	2,286	,558	,129	4,097	,000	,153	,149	,128
Zainteresiranost za politiku	-,460	,121	-,121	-3,804	,000	-,211	-,139	-,119
Nesklonost autoritarizmu	,832	,262	,103	3,171	,002	,229	,116	,099
6 (Konstanta)	12,231	,709		17,262	,000			
Ekonomski rast vs. zaštita okoliša	3,110	,248	,398	12,555	,000	,441	,420	,390
Opravidanost homoseksualnost	1,390	,274	,161	5,073	,000	,231	,184	,158
Važnost demokracije	2,269	,556	,128	4,082	,000	,153	,149	,127
Zainteresiranost za politiku	-,487	,121	-,128	-4,026	,000	-,211	-,147	-,125
Nesklonost autoritarizmu	,832	,261	,103	3,186	,002	,229	,117	,099
Spol	,646	,241	,084	2,675	,008	,070	,098	,083

Zavisna varijabla: Sklonost ekološkim stavovima

4.2. Istraživanje Fakulteta političkih znanosti 2020

Radi testiranja hipoteza H1B, H2B i H3B na podacima dobivenim istraživanjem FPZ 2020. koristiti će se četiri modela višestruke regresije, odnosno redom će se prvo ispitivati utjecaj sociodemografskih čimbenika, političkih preferencija i stavova te postmaterijalističke orijentacije. Svi regresijski modeli kreirani su Forward metodom izrade modela.

4.2.1. Sociodemografske odrednice

Pri prvom testiranju sociodemografskih faktora na stav o platformi Možemo! niti jedna od odabranih varijabli nije zadovoljila ulazni kriterij, stoga je analiza ponovljena uz jednu izmjenu, tj. u modelu je intervalnu varijablu dob zamijenila *dummy* varijabla „dob do 30 godina“, gdje se sudionicima mlađima od 30 godina starosti dodijelila vrijednost 1, a ostalim dobnim skupinama vrijednost 0. U novom modelu se samo ta varijabla pokazala statistički značajnom, no objašnjava samo vrlo niskih 0,9% varijance kriterija.

Tablica 10. Sažetak modela višestruke regresije sociodemografskih odrednica (metoda izrade modela: Forward, kriterij: Stav o Možemo!)

Model	R	R ²	Prilagođeni R ²	St. pogreška procjene	Durbin-Watson
1	,107 ^a	,011	,009	1,528	1,594

a. Prediktori: (Konstanta), Dob do 30 godina
Zavisna varijabla: Stav o Možemo!

Tablica 11. Koeficijenti modela višestruke regresije sociodemografskih odrednica (metoda izrade modela: Forward, kriterij: Stav o Možemo!)

Model		Nestandardizirani koeficijenti		St. koeficijenti	t	Sig.	Korelacije		
		B	St. pogreška	Beta			Nultg-reda	Parcijalne	Korelacije dijela
1	(Konstanta)	2,454	,081		30,350	,000			
	Dob do 30 godina	,400	,176	,107	2,280	,023	,107	,107	,107

Zavisna varijabla: Stav o Možemo!

4.2.2. Političke preferencije i stavovi

Iz Tablice 12. i 13. se primjećuje kako su ulazni kriterij zadovoljila tri prediktora, no model objašnjava i dalje vrlo niskih 6% varijance kriterija. Najznačajniji prediktor je povjerenje u nevladine organizacije ($\beta=0,16$). Samoprocjena pozicije na lijevo-desnoj skali ukazuje na slabu negativnu povezanost, odnosno veću sklonost lijevo pozicioniranih osoba platformi Možemo!. Ulazni kriterij nije zadovoljila ni jedna od *dummy* varijabli kojom se mjerila samoprocjena

najbliže ideologije. Zainteresiranost za politiku se pokazalo drugim najznačajnijim prediktorom usprkos očekivanim rezultatima.

Tablica 12. Sažetak regresijskog modela političkih preferencija (metoda izrade modela: Forward, kriterij: Stav o Možemo!)

Model	R	R ²	Prilagođeni R ²	St. pogreška procjene	Durbin-Watson
1	,178 ^a	,032	,029	1,503	
2	,223 ^b	,050	,045	1,491	
3	,258 ^c	,067	,060	1,480	1,721

a. Prediktori: (Konstanta), Povjerenje u nevladine organizacije

b. Prediktori: (Konstanta), Povjerenje u nevladine organizacije, Zainteresiranost za politiku

c. Prediktori: (Konstanta), Povjerenje u nevladine organizacije, Zainteresiranost za politiku, Lijevo-desno skala
Zavisna varijabla: Možemo!

Tablica 13. Koeficijenti regresijskog modela političkih preferencija (metoda izrade modela: Forward, kriterij: Stav o Možemo!)

Model	Nestandardizirani koeficijenti		St. koeficijenti	t	Sig.	Korelacije		
	B	St. pogreška	Beta			Nultog-reda	Parcijalne	Korelacije dijela
1 (Konstanta)	2,153	,153		14,050	,000			
Povjerenje u nevladine organizacije	,190	,053	,178	3,601	,000	,178	,178	,178
2 (Konstanta)	1,937	,171		11,294	,000			
Povjerenje u nevladine organizacije	,183	,052	,172	3,504	,001	,178	,174	,172
Zainteresiranost za politiku	,411	,151	,134	2,723	,007	,141	,136	,134
3 (Konstanta)	2,382	,237		10,042	,000			
Povjerenje u nevladine organizacije	,171	,052	,160	3,279	,001	,178	,163	,160
Zainteresiranost za politiku	,454	,151	,148	3,013	,003	,141	,150	,147
Lijevo-desno skala	-,080	,030	-,132	-2,694	,007	-,131	-,135	-,131

4.2.3. Postmaterijalističke vrijednosti

Kao što je prikazano u Tablicama 14. i 15. u regresijski model su uvrštena tri prediktora, važnost djelovanja za klimu te dva ekstrahirana faktora „postmaterijalističke vrijednosti“ i „status quo“ koji zajedno objašnjavaju ponovno vrlo niskih 5% varijance kriterija, dok faktor „konzervativnost“ nije zadovoljio ulazni kriterij. Iako se potreba za adresiranjem klimatskih promjena pokazala kao najsnažniji prediktor, njegova slaba, ali negativna povezanost s kriterijem je suprotno očekivanoj.

Tablica 14. Sažetak regresijskog modela postmaterijalističkih vrijednosti (metoda izrade modela: Forward, kriterij: Stav o Možemo!)

Model	R	R ²	Prilagođeni R ²	St. pogreška procjene	Durbin-Watson
1	,157 ^a	,025	,022	1,520	
2	,214 ^b	,046	,041	1,505	
3	,239 ^c	,057	,050	1,498	1,569

a. Prediktori: (Konstanta), Više za klimu

b. Prediktori: (Konstanta), Više za klimu, F1_PM_Vrijednosti

c. Prediktori: (Konstanta), Više za klimu, F1_PM_Vrijednosti, F2_Status quo

Zavisna varijabla: Stav o Možemo!

Tablica 15. Koeficijenti regresijskog modela političkih preferencija (metoda izrade modela: Forward, kriterij: Stav o Možemo!)

Model		Nestandardizirani koeficijenti		St. koeficijenti	t	Sig.	Korelacije		
		B	St. pogreška	Beta			Nultog-reda	Parcijalne	Korelacije dijela
1	(Konstanta)	2,777	,107		25,973	,000			
	Više za klimu	-,483	,154	-,157	-3,133	,002	-,157	-,157	-,157
2	(Konstanta)	2,784	,106		26,281	,000			
	Više za klimu	-,493	,153	-,161	-3,228	,001	-,157	-,162	-,161
	F1_PM_vrijednosti	,228	,078	,145	2,919	,004	,141	,146	,145
3	(Konstanta)	2,751	,107		25,815	,000			
	Više za klimu	-,458	,153	-,149	-2,994	,003	-,157	-,151	-,149
	F1_PM_vrijednosti	,191	,080	,121	2,385	,018	,141	,119	,117
	F2_Status_quo	-,180	,084	-,109	-2,142	,033	-,151	-,109	-,107

Zavisna varijabla: Stav o Možemo!

4.2.4. Ukupni model

U završnom regresijskom modelu uvrštena su četiri prediktora koji zajednički objašnjavaju ponovno vrlo niskih 6,2% varijance kriterija. Model pokazuje da su uvršteni prediktori iz grupe političkih preferencija stavova te postmaterijalističkih vrijednosti, no niti jedna sociodemografska odrednica.

Tablica 16. Sažetak završnog regresijskog modela (metoda izrade modela: Forward, kriterij: Stav o Možemo!)

Model	R	R ²	Prilagođeni R ²	St. pogreška procjene	Durbin-Watson
1	,166 ^a	,027	,025	1,506	
2	,220 ^b	,049	,043	1,492	
3	,246 ^c	,061	,052	1,485	
4	,271 ^d	,073	,062	1,477	1,547

a. Prediktori: (Konstanta), F1_PM_vrijednosti

b. Prediktori: (Konstanta), F1_PM_vrijednosti, Povjerenje u nevladine organizacije

c. Prediktori: (Konstanta), F1_PM_vrijednosti, Povjerenje u nevladine organizacije, F2_Status_quo

d. Prediktori: (Konstanta), F1_PM_vrijednosti, Povjerenje u nevladine organizacije, F2_Status_quo, Zainteresiranost za politiku

Zavisna varijabla: Stav o Možemo!

Tablica 17. Koeficijenti završnog regresijskog modela (metoda izrade modela: Forward, kriterij: Stav o Možemo!)

Model	Nestandardizirani koeficijenti		St. koeficijenti	t	Sig.	Korelacije		
	B	St. pogreška	Beta			Nultog-reda	Parcijalne	Korelacije dijela
1 (Konstanta)	2,609	,081		32,219	,000			
F1_PM_Vrijednosti	,260	,083	,166	3,115	,002	,166	,166	,166
2 (Konstanta)	2,219	,163		13,626	,000			
F1_PM_Vrijednosti	,235	,083	,150	2,833	,005	,166	,151	,149
Povjerenje u nevladine organizacije	,152	,055	,146	2,757	,006	,162	,147	,145
3 (Konstanta)	2,233	,162		13,769	,000			
F1_PM_vrijednosti	,198	,085	,126	2,337	,020	,166	,125	,122
Povjerenje u nevladine organizacije	,140	,055	,135	2,550	,011	,162	,137	,134
F2_Status_quo	-,187	,089	-,113	-2,099	,037	-,157	-,113	-,110
4 (Konstanta)	2,045	,183		11,166	,000			
F1_PM_Vrijednosti	,196	,084	,125	2,324	,021	,166	,125	,121
Povjerenje u nevladine organizacije	,138	,055	,133	2,520	,012	,162	,135	,131
F2_Status_quo	-,196	,089	-,119	-2,210	,028	-,157	-,119	-,115
Zainteresiranost za politiku	,346	,160	,113	2,164	,031	,110	,116	,113

Zavisna varijabla: Stav o Možemo!

5. Diskusija

Birači zelenih političkih opcija su u istraživanjima i medijima uglavnom opisani kroz sociodemografski profil mlade visokoobrazovane žene koja živi u urbanom naselju, no analiza provedena u ovom radu pokazuje da sociodemografski čimbenici objašnjavaju vrlo mali postotak varijance kriterija, što je primijećeno i u drugim istraživanjima (Dolezal, 2010; Franklin i Rüdiger, 1995; Close i Delwit, 2016; Tvinnereim i sur., 2020). Političke preferencije i stavovi u znatno većem postotku objašnjavaju sklonost ekološkim stavovima i stav prema stranci Možemo!, no i dalje ne uspijevaju objasniti više od 30% varijance kriterija (što je zamijećeno i u istraživanju Liu i sur. (2014)). Sukladno razlici u objašnjavanju varijance kriterija te činjenici da su politički čimbenici u znatno većem broju uključeni u završni model (u završni model prve analize uključena samo jedna sociodemografska odrednica, a u drugoj analizi niti jedna), možemo se složiti s zaključkom Hornsey i sur. (2016) o tome da političke preferencije predstavljaju znatno bolji prediktor ekoloških stavova (i preferiranja zelenih političkih opcija) i da mogu prigušiti efekt sociodemografskih varijabli. Postmaterijalističke vrijednosti objašnjavaju nešto veći postotak varijance kriterija od sociodemografskih i uključene su u oba završna modela, no snažnijim prediktorom od samog statusa „postmaterijalista“ se u EVS 2017 skupu podataka pokazao prediktor opravdavanja homoseksualnosti. Dolenc i Širinić (2017) su u svojem istraživanju također utvrdile da pro-LGBT stavovi su bili jedna od razlikovnih odrednica između glasača ORaH-a i onih drugih stranaka.

Iako je prvi model, koji je uključivao samo sociodemografske faktore, objasnio manji postotak varijance kriterija, hipoteza H1A se može djelomično prihvatiti, odnosno primijećeno je da su ekološkim stavovima sklonije visokoobrazovane žene, no religioznost i pripadnost novoj srednjoj klasi nije utvrđena. Analiza je pokazala da se sklonost ekološkim stavovima blago povećava s godina, što je bilo suprotno očekivanim rezultatima, no i u drugim istraživanjima provedenima u Hrvatskoj se također istaknulo da su starije osobe zabrinutije za posljedice koje će degradacija okoliša imati na njihove živote (Landau i sur., 2008; Ančić i sur., 2016), što može objasniti dobivene rezultate, no potrebna su dodatna ispitivanja fenomena kako bi se to sa sigurnošću ustvrdilo. Istraživanje Vasilopoulou i Demertzisa (2013) i Agarina (2009) pokazalo je da glasači zelenih stranaka u Grčkoj, odnosno u baltičkim zemljama, nisu odgovarali očekivanom sociodemografskom profilu, zbog čega smatramo da je potrebno dodatno analizirati postoje li regionalne razlike između Zapadne Europe i ostalih država u obilježjima zelenih glasača, kao što su primijećene razlike oko obilježja i uspješnosti samih zelenih stranaka. Pri testiranju sociodemografskih odrednica na stavove o platformi Možemo!

(H1B) nisu dobiveni dovoljno snažni dokazi prema kojima bi se sa sigurnošću odbacila nul-hipoteza, jer je u model uvršten samo jedan prediktor, „dob do 30 godina“, koji objašnjava manje od 1% varijance kriterija. Testiranje pripadanja novoj srednjoj klasi bilo je znatno ograničeno iznimno jednostavnom operacionalizacijom pojma i dostupnim podacima za kreiranje željenog modela, no i dalje u obje analize se pripadnost nije pokazala povezanom ni s ekološkim stavovima niti sa sklonošću zelenim političkim opcijama. Iako je teorija nove srednje klase bila popularna pri prvotnim istraživanjima zelenog biračkog tijela, u novijim i komparativnim istraživanjima primjećuje se izostanak testiranja tog koncepta.

Hipoteza H2A se prihvaća budući da su rezultati pokazali da su ekološkim stavovima manje sklonije osobe desne i autoritativne političke orijentacije, oni zainteresirani za politiku i neskloni alternativnim političkim akcijama, kao što je potpisivanje peticija, no jedino se sudjelovanje na prosvjedima nije pokazalo statistički značajnim prediktorom. Za razliku od rezultata McCright i sur., (2015) prema kojima u post-socijalističkim zemljama ekološkim stavovima i Zelenima manje skloni lijevo orijentirani građani, naša analiza i ona Dolenc i Širinić (2017) pokazuje suprotno. Testiranje H2B pokazalo je da su osobe lijeve političke orijentacije sklonije imati pozitivan stav o zelenoj platformi Možemo!, no statistički značajnim se nije pokazao prediktor koji je mjerio sklonost autoritativnosti. Testiranje aspekta hipoteze H2B, koji se temeljio na istraživanju Close i Delwit (2016) o tome da su zelenim političkim opcijama manje sklone osobe generalno zainteresirane za praćenje politike, već oni skloni alternativnim političkim akcijama djelomično je pokazao rezultate suprotne očekivanima. Međutim, pozitivna povezanost osoba zainteresiranih za politiku i stava prema Možemo! može se objasniti ako se uzme u obzir trenutak kada se provodilo istraživanje. Drugim riječima, budući da je istraživanje FPZ 2020. provedeno nekoliko mjeseci prije početka predizborne kampanje, upravo su oni inače zainteresirani za praćenje političkih događanja su vjerojatno imali formirano mišljenje o Platformi, dok je veći dio uzorka bio eliminiran zbog neupoznatosti s Možemo!.

U obje analize postmaterijalističke vrijednosti su pokazale statistički značajnim prediktorom, iako su objasnile vrlo niski postotak varijance kriterija, te kao što je već bilo napomenuto stavovi o homoseksualnosti su se istaknuli kao snažniji prediktori. Međutim, opravdanost prava žena na prekid trudnoće nije se pokazao kao značajnim prediktorom niti u jednoj analizi, iako predstavlja važnu dimenziju rascjepa u Hrvatskoj i često se koristi kao alat za mobilizaciju birača u predizbornim kampanjama. Budući da sklonost environmentalnim stavovima i

zabrinutost za okoliš predstavlja jednu od važnih dimenzija postmaterijalističke orijentacije, neočekivani rezultati u drugoj analizi, gdje je želja za snažnijim djelovanjem protiv klimatskih promjena negativno povezana sa stavom prema platformi Možemo!, smatramo da je potrebno dodatno istraživanje tih tema. Jedno od potencijalnih objašnjenja je da se u trenutku provođenja istraživanja Možemo! nije uspjelo etablirati kao zelena opcija niti prezentirati svoj politički program, no isto tako ne može se odbaciti pretpostavka da su neki simpatizirali stranku iz drugih razloga, npr. ekonomskih politika ili ideološke pozicije stranke u sociokulturnoj dimenziji, a ne zbog njihove zelene politike.

6. Zaključak

Cilj analiza provedenih u ovom diplomskom radu bilo je ispitati koja su sociodemografska obilježja i političke preferencije zelenih glasača u Hrvatskoj te jesu li skloni postmaterijalističkim vrijednostima, no zbog nedostatka dostupnih podataka za provođenje analize na osobama koje su zaista dale svoj glas zelenim političkim opcijama na izborima 2016. ili 2020. godine, analiza se provodila na odrednicama koje predstavljaju potencijalne zelene birače, odnosno sklonost ekološkim stavovima i stav o zeleno-lijevoj političkoj platformi Možemo!. Uzevši u obzir da tek prije manje od godine dana zelena stranka prvi puta dobiva svoje predstavnike u Saboru, dok su prethodni uspjesi zelenih stranaka bili vezani za politička natjecanja i djelovanja na lokalnoj razini, kao i samo kratkotrajni uspjeh ORaH-a, razumljivo je zašto je do sada provedeno samo jedno istraživanje na biračima zelenih stranaka u Hrvatskoj, ono Dolenc i Širinić (2017). Provedenom analizom u ovom radu pokazalo se da dok neke sociodemografske odrednice, poput spola, razine obrazovanja i dobi te sklonost postmaterijalističkim vrijednostima su povezane sa snažnijom sklonošću ekološkim stavovima, političke preferencije i stavovi imaju znatno veću moć objašnjavanja ekološke orijentacije ili preferiranja zelene opcije, iako se u istraživanjima ističe važnost sociodemografskog profila glasača, a ne njihova politička orijentacija. U sklopu analize potvrđene su dvije hipoteze (H2A i H3A), da su ekološkim stavovima manje sklonije osobe desne i autoritativne političke orijentacije, oni zainteresirani za politiku i neskloni alternativnim političkim akcijama te da su ekološkim stavovima sklonije osobe postmaterijalističke orijentacije, dok su ostale hipoteze djelomično potvrđene (H1A, H2B) ili smatramo da je, zbog problema dostupnosti podataka, potrebno prikupiti dodatnih dokaza kako bi se sa sigurnošću mogle odbaciti nul-hipoteze (H1B i H3B). Međutim, treba se naglasiti da oni aspekti hipoteza koji nisu potvrđeni, ili gdje su

dobiveni određeni neočekivani rezultati, ukazuju na područja koja je dodatno istražiti poput utjecaja dobi i religije, ali i je li ekološka orijentiranost i zabrinutost za okoliš ključni razlog glasanja za neku zelenu političku opciju.

Uzevši u obzir ograničenja dostupnih podataka i posljedično smanjenu moć interpretacije dobivenih rezultata te neistraženost obilježja osoba u Hrvatskoj koje preferiraju zelene političke opcije, ipak smatramo da provedene analize predstavljaju dobru osnovu za kasnija istraživanja zelenih glasača. Tri grupe čimbenika koje su identificirane i opisane u ovom radu te uključene u provedene analize predstavljaju kvalitetnu početnu točku za kasnije analize, ali osim tih čimbenika, smatramo da bi za adekvatno istraživanje zelenih birača u Hrvatskoj bilo nužno uključiti i čestice kojima bi se ispitivalo utjecaj povijesnih i političkih posebnosti u Hrvatskoj poput utjecaja zamijećenih društvenih rascjepa u Hrvatskoj i naslijeđa bivšeg sistema.

6.1. Ograničenja studije

Nedostatak adekvatnih podataka kojima bi se analizirali stvarni birači zelenih stranaka u Hrvatskoj predstavlja najveći izazov i ograničenje provedenih analiza. Nedostatak dostupnih istraživanja pokušao se kompenzirati istraživanjem sklonosti ekološkim stavovima i stavu prema zelenoj političkoj stranci Možemo!, budući da to predstavlja skupinu osoba koje su najvjerojatnije da glasaju za zelene političke opcije, no i dalje znatno smanjuje interpretacijsku moć podataka i danih zaključaka. Dodatno, mali broj ispitanika koji su bili upoznati s radom i programom stranke Možemo! te upitnost koliko su njihovi stavovi o stranci bili formirani u trenutku provođenja FPZ-ovog istraživanja su najvjerojatniji razlog vrlo malog broja varijabli koje su se pokazale kao značajnim prediktorima, ali i iznimnoj slaboj moći objašnjavanja modela.

Osim problema uzorka koji je bio dostupan nakon što je eliminiran dio sudionika koji nisu bili upoznati s platformom Možemo! ili su odbili odgovoriti na pitanje, za vrijeme provođenja analize zamijećeni su problemi za testiranje željenih čimbenika, poput postmaterijalističke orijentacije za koju nisu bili dostupni odgovarajući instrumenti. Pri ispitivanju sklonosti postmaterijalističkim vrijednostima u skupu podataka dobivenim EVS 2017 istraživanjem također su primijećena ograničenja, u obliku prethodno istaknutih interpretativnih ograničenja 4-čestičnog postmaterijalističkog indeksa, a i nemogućnost konstruiranja višedimenzionalnog indeksa, zbog nedostatka dostupnih podataka. Međutim, potrebno je naglasiti da osim

metodoloških problema u korištenju instrumenta za mjerenje sklonosti postmaterijalizma, dodatno je potrebno testirati relevantnosti postmaterijalističke vrijednosti za hrvatske glasače, jer Hrvatsku kao i druge post-socijalističke države i dalje obilježava znatno nizak broj postmaterijalista (Štulhofer i Kufrin, 1996), ali i nedovoljna istraženost utjecaja nasljeđa bivšeg sistema na razvoj i odražavanje tih vrijednosti. Korištenje jednodimenzionalne čestice mjerenja političke orijentacije u obliku samoprocjene ispitanika na lijevo desno skali te slaganja s važnosti demokracije i sklonosti ideji „snažnog vođe“ imaju mnogo metodoloških te interpretativnih ograničenja, jer uključuju moguće različito poimanje centra od strane ispitanika, različiti sudionici imaju heterogeno poimanje koncepata lijevo i desno, također pojmovi su podložni manipulacijama pa samo manji broj ljudi može dati nepristranu i kritički osviještenu samo-evaluaciju svojeg položaja (Runje, Petrović i Bovan, 2019). Za adekvatno ispitivanje političkih preferencija nužno bi bilo uključiti veći broj čestica koje bi omogućile detaljnije i višedimenzionalno ispitivanje političke orijentacije. Također, provedene analize nisu isključile mogućnost da glasanje za zelene političke opcije predstavlja jedan od oblika protestnog glasanja, što će biti potrebno utvrditi kasnijim istraživanjima.

Sažetak

Svrha diplomskog rada je učiniti pregled teorijskih djela i empirijskih istraživanja posvećenim zelenim političkim strankama i njihovim biračima te ispitati koje su sociodemografske odrednice, političke preferencije i sklonost postmaterijalističkim vrijednosti zelenih birača u Hrvatskoj. Glavna obilježja zelenih stranaka ukratko se mogu opisati kroz davanje prioriteta ekološkim problemima te želja za rješavanjem nejednakosti u društvu kroz borbu protiv spolne, seksualne i nacionalne diskriminacije te širenje socijalnih usluga države. Ključni čimbenici koji utječu na politički uspjeh zelenih političkih opcija su zastupljenost ekoloških pitanja u javnoj sferi, ekonomsko stanje države, institucionalni okviri provođenja izbora. Opisane su i regionalne razlike u Europi u uspjehu zelenih stranaka te utjecaj postsocijalističkog nasljeđa i problema nastali nakon tranzicije zemalja u srednjoj i istočnoj Europi. Zelene stranke u Hrvatskoj tek nedavno ostvaruju veći politički uspjeh i reprezentaciju u Saboru, što je znatno otežalo provedbu analize na hrvatskim zelenim biračima. Provedene analize su pokazale da su ekološkim stavovima sklonije visokoobrazovane žene sklone lijevoj političkoj orijentaciji koje visoko vrednuju demokraciju i imaju blagu sklonost postmaterijalističkim vrijednostima. Također, političke preferencije su se pokazale znatno snažnijim prediktorom ekološke orijentacije i sklonosti zelenoj opciji nego sociodemografski čimbenici. Iako analize provedene na potencijalnim glasačima stranke Možemo!, zbog problema nedostatka podataka, nisu prigodne za generalizacije zbog malog broja uključenih prediktora i slabe moći objašnjavanja, pristupi u radu predstavljaju dobru osnovu za buduća istraživanja i ukazuju na područja koja je potrebno dodatno istražiti.

Summary

The purpose of this master thesis is to review theoretical papers and empirical research dedicated to green political parties and their voters, but also to test what are the socio-demographic determinants, political preferences and values orientation of green voters in Croatia. The main characteristics of green parties can be briefly described as defining environmental problems as main political priority and the desire to address inequalities in society through addressing gender, sexual and national discrimination and the expansion of the welfare state. The key identified factors that influence political success of green parties is salience of environmental issues in the public sphere, the economic situation of the state and election rules. Regional differences in Central and Eastern Europe regarding the success of green parties are explained through post-socialist heritage and the emergence of economic and

social problems in the transitional period. Green political parties in Croatia have only recently acquired greater political success and representation in Croatian Parliament, which has significantly hampered the possibilities of researching green voters in Croatia. Statistical analysis showed that highly educated women with leftist political orientations who also highly value democracy and have a slight inclination to post-materialist values are keener on environmental attitudes. Additionally, it was noticed that political factors explained much more variance than did sociodemographic variables. Although statistical analysis of potential green voters were unsuitable for generalizations, because due to lack of data only small number of predictors were included in the models and the models had weak explanatory power, paper represents a good starting point for future research and identifies areas that require further research.

Literatura

- Afrić, K. (2002). Ekološka svijest - pretpostavka rješavanja ekoloških problema. *Ekonomski pregled*, 53 (5-6), 578-594.
- Agarin, T. (2009). Where have all the Environmentalists Gone? Baltic Greens in the mid-1990s. *Journal of Baltic Studies*, 40(1), 285 - 305.
- Aguilar-Luzón, M. C., Carmona, B., Calvo-Salguero, A., i Castillo Valdivieso, P. A. (2020). Values, Environmental Beliefs, and Connection with Nature as Predictive Factors of the Pro-environmental Vote in Spain. *Frontiers in psychology*, 11, 1043.
- Ančić, B., Puđak, J. i Domazet, M. (2016). Vidimo li klimatske promjene u Hrvatskoj? Istraživanje stavova o nekim od aspekata klimatskih promjena u hrvatskom društvu. *Hrvatski meteorološki časopis*, 51 (51), 27-45.
- Bajruši, R. (2021). *Možemo! Kako je nastala nova hrvatska ljevica*. Zagreb: Profil.
- Barry, J. (2014). Green Political theory. U: R. Wilford i V. Geoghegan (ur.), *Political Ideologies* (4th ed.) (str. 153–178). London i New York: Routledge.
- Beck, U. (2010). Climate for Change, or How to Create a Green Modernity? *Theory, Culture & Society*, 27(2–3), 254–266.
- Belchior, A. M. (2010). *Are green political parties more post-materialist than other parties?* *European Societies*, 12(4), 467–492.
- Betz, H.G. (1990). Value Change and Postmaterialist Politics: The Case of West Germany. *Comparative Political Studies*, 23(2), 239–256.
- Blings, S. (2020). Niche Parties and Social Movements: Mechanisms of Programmatic Alignment and Party Success. *Government and Opposition*, 55(2), 220-240.
- Carter, N. (2001). Green Parties: The Rise of a New Politics? In *The Politics of the Environment: Ideas, Activism, Policy* (str. 83-106). Cambridge: Cambridge University Press.
- Carter, N. (2013). Greening the mainstream: party politics and the environment. *Environmental Politics*, 22(1), 73–94.
- Carter, N. i Pearson, M. (2020). A “climate election”? The environment and the Greens in the 2019 UK general election. *Environmental Politics*, 1–6.

- Chaisty, P., & Whitefield, S. (2015). Attitudes towards the environment: are post-Communist societies (still) different?. *Environmental Politics*, 24(4), 598–616.
- Cifrić, I. (1989). *Socijalna ekologija: prilozi zasnivanju discipline*. Zagreb: Globus.
- Close, C. i Delwit, P. (2016). Green parties and elections. U E. van Haute (ur.), *Green Parties in Europe*, (1. izdanje, str. 241–264). London i New York: Routledge.
- Cowie, L. J., Greaves, L. M., i Sibley, C. G. (2015). Identifying distinct subgroups of Green voters: A latent profile analysis of crux values relating to Green Party support. *New Zealand Journal of Psychology*, 44(1), 45–59.
- Dietz, T., Kalof, L., i Stern, P. (2002). Gender, Values, and Environmentalism. *Social Science Quarterly*, 83(1), 353–364.
- Dolenec, D. i Širinić, D. (2017). Green Flash in the Croatian Pan: Green Party Survival in Post-socialist Europe. *East European Politics and Societies*, 31(4), 840–862.
- Dolezal, M. (2010). Exploring the Stabilization of a Political Force: The Social and Attitudinal Basis of Green Parties in the Age of Globalization. *West European Politics*, 33(3), 534–552.
- Dunlap, R. E., Van Liere, K. D., Mertig, A. G., i Emmet Jones, R. (2000). Measuring endorsement of the new ecological paradigm: A revised NEP scale. *Journal of Social Issues*, 56(3), 425–442.
- Franklin, M.N. i Rüdiger, W. (1995). On the Durability of Green Politics: Evidence from the 1989 European Election Study. *Comparative Political Studies*, 28(3), 409–439.
- Galić, B. (2002). Politička ekologija i zelena politika. *Socijalna ekologija*, 11 (1-2), 1-14.
- Grant, Z. P. i Tilley, J. (2018). Fertile soil: explaining variation in the success of Green parties. *West European Politics*, 1–22.
- Hornsey, M. J., Harris, E. A., Bain, P. G., i Fielding, K. S. (2016). Meta-analyses of the determinants and outcomes of belief in climate change. *Nature Climate Change*, 6(6), 622–626.
- Hooghe, M., Heyndels, B., Jottier, D., Bircan, T., i Botterman, S. (2010). Explaining the Green vote: Belgian local elections, 1994–2006. *Environmental Politics*, 19(6), 930–950.
- Ignatow, G. (2005). Economic dependency and environmental attitudes in Turkey. *Environmental Politics*, 14(5), 648–666.

- Inglehart, R. (1970). Cognitive Mobilization and European Identity. *Comparative Politics*, 3(1), 45-70.
- Inglehart, R. (1990). Values, ideology and cognitive mobilisation in new social movements, (str. 43–66). U: R. Dalton, i M. Kuechler, (ur.). *Challenging the political order*. Cambridge: Polity Press.
- Inglehart, R. (1995). Public Support for Environmental Protection: Objective Problems and Subjective Values in 43 Societies. *PS: Political Science and Politics*, 28(1), 57-72
- Inglehart, R. (2000). Globalization and postmodern values. *The Washington Quarterly*, 23(1), 215–228.
- Inglehart, R., i Abramson, P. (1999). Measuring Postmaterialism. *The American Political Science Review*, 93(3), 665-677.
- Kitschelt, H. (1988). Left-Libertarian Parties: Explaining Innovation in Competitive Party Systems. *World Politics*, 40(2), 194-234.
- Kufrin, K. (1996). Ekološki stavovi i spremnost za ekološki angažman. *Socijalna ekologija*, 5 (1), 1-20
- Kufrin, K. (2002). Skala Nove ekološke paradigme — još jedna provjera i pokušaj revizije. *Socijalna ekologija*, 11(4), 277-296.
- Kwiatkowska, A. (2019). Institutionalisation without voters: the Green Party in Poland in comparative perspective. *Zeitschrift Für Vergleichende Politikwissenschaft*, 13(2), 273–294.
- Landau, S., Legro, S., Vlašić, S., (2008). *Dobra klima za promjene. Klimatske promjene i njihove posljedice na društvo i gospodarstvo u Hrvatskoj*. UNDP Hrvatska.
- Little, C. (2016). Green parties in government. U E. van Haute (ur.), *Green Parties in Europe*, (1. izdanje, str. 265–279). London i New York: Routledge.
- Liu, X., Vedlitz, A., i Shi, L. (2014). Examining the determinants of public environmental concern: Evidence from national public surveys. *Environmental Science & Policy*, 39, 77–94.
- Lukšič, A.A i Bahor, M. (2013). Green Political Thought and Democracy (str. 161 – 170). U B. Galić i K. Žažar (ur.) *Razvoj i okoliš – perspektive održivosti*. FF-press, Zagreb.
- McAllister, I. (1994) Dimensions of environmentalism: Public opinion, political activism and party support in Australia, *Environmental Politics*, 3(1), 22-42

- McCright, A.M., Dunlap, R.E. i Marquart-Pyatt, S.T. (2015). Political ideology and views about climate change in the European Union. *Environmental Politics*, 25(2), 338–358.
- Müller-Rommel, F. (1985). The Greens in Western Europe: Similar But Different. *International Political Science Review*, 6(4), 483–498.
- Müller-Rommel, F. (2002). The Lifespan and the Political Performance of Green Parties in Western Europe. *Environmental Politics*, 11(1), 1–16.
- Nikodem, K. (2004). Religijski identitet u Hrvatskoj. Dimenzije religijskog identiteta i socio-ekološke orijentacije. *Socijalna ekologija*, 13 (3-4), 257-286
- Oštrić, Z. (2014). Ekološki pokret u Hrvatskoj 1990-ih (s pogledom iz 2013.). *Ekonomska i ekohistorija*, 10(1), 41-93.
- Pakulski, J., Tranter, B., i Crook, S. (1998). The Dynamics of Environmental Issues in Australia: Concerns, Clusters and Carriers. *Australian Journal of Political Science*, 33(2), 235–252.
- Pearson, M., i Rüdiger, W. (2020). The Greens in the 2019 European elections. *Environmental Politics*, 29(2), 1–8.
- Poguntke, T. (1987). New politics and party systems: The emergence of a new type of party? *West European Politics*, 10(1), 76–88.
- Poguntke, T. (2002). Green Parties in National Governments: From Protest to Acquiescence? *Environmental Politics*, 11(1), 133–145.
- Price-Thomas, G. (2016). Green party ideology today: Divergences and continuities in Germany, France and Britain. U E. van Haute (ur.), *Green Parties in Europe*, (1. izdanje, str. 280–297). London i New York: Routledge.
- Reif, K., i Schmitt, H. (1980). Nine second-order national elections: A conceptual framework for the analysis of European election results. *European Journal of Political Research*, 8, 3-44.
- Runje, L., Petrović, V. i Bovan, K. (2020). Measuring Ideology in the Croatian Context: Testing the Left-Right Scale. *Politička misao*, 57 (4), 123-151.
- Rüdiger, W. (2019). Green parties and elections to the European Parliament, 1979-2019. U: L. Ward (ur.), *Greens for a Better Europe* (str. 3–48). London: London Publishing Partnership.

- Rüdiger, W., i Sajuria, J. (2020). Green party members and grass-roots democracy: A comparative analysis. *Party Politics*, 26(1), 21–31.
- Saarinen, A., Koivula, A., Koiranen, I. i Sivonen, J. (2018). Highly educated but occupationally differentiated: the members of Finland's Green League. *Environmental Politics*, 27(2), 362–372.
- Schumacher, I. (2014). An Empirical Study of the Determinants of Green Party Voting. *Ecological Economics*, 105(1), 306–318.
- Sciarini P., Bornstein N., Lanz B. (2007) The Determinants of Voting Choices on Environmental Issues: A Two-level Analysis (str. 234-266). U: de Vreese C.H. (ur.) *The Dynamics of Referendum Campaigns*. Palgrave Macmillan, London.
- Stern, P. C. (2000). Toward a coherent theory of environmentally significant behavior. *Journal of Social Issues*, 56(3), 407–424.
- Štulhofer, A. i Kufrin, K. (1996). Od obilja do altruizma i druge ekološke priče. Postmaterijalistički sindrom i ekološke vrijednosti u Hrvatskoj. *Socijalna ekologija*, 5(2), 171–184.
- Tranter, B. (2011). Political divisions over climate change and environmental issues in Australia. *Environmental Politics*, 20(1), 78–96.
- Tranter, B., i Western, M. (2009). The influence of Green parties on postmaterialist values. *The British journal of sociology*, 60(1), 145–67.
- Tvinnereim, E., Lægreid, O.M., Liu, X., Shaw, D., Borick, C.P., i Lachapelle, E. (2020). Climate change risk perceptions and the problem of scale: evidence from cross-national survey experiments. *Environmental Politics*, 29(1), 1178–1198.
- Vasilopoulos, P., i Demertzis, N. (2013). The Greek Green voter: environmentalism or protest? *Environmental Politics*, 22(5), 728–738.
- Zelezny, L., Chua, P. i Aldrich, C. (2000). New Ways of Thinking about Environmentalism: Elaborating on Gender Differences in Environmentalism. *Journal of Social Issues*: 56(3), 443–457.

Zeman, Z. i Geiger Zeman, M. (2013). „Živi zeleni san“ – poetika konzumerističkog environmentalizma i „odgovorni kapitalizam“ (str.149-160). U B. Galić i K. Žažar (ur.) *Razvoj i okoliš – perspektive održivosti*. FF-press, Zagreb.

Internet izvori

Benčić, A. (2020, 3. srpnja). Klimatska kriza i hrvatski izbori – Svi nude nekakva rješenja, ali malo tko o njima priča. *Faktograf*. Preuzeto s <https://faktograf.hr/2020/07/03/klimatska-kriza-i-hrvatski-izbori-svi-nude-nekakva-rjesenja-ali-malo-tko-o-njima-prica> (pristup 17.4.2021).

Državno izborno povjerenstvo Republike Hrvatske (bez dat.). Lokalni izbori 2021. *Izbori.hr*. Preuzeto s <https://www.izbori.hr/lokalni2021/rezultati> (pristup 6.6.2021)

Europska Unija. (2021). *Special Eurobarometer 513 - Climate Change*. Preuzeto s <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2273> (pristup 1.7.2021.)

IBM (bez dat.). *Linear Regression Variable Selection Methods*. Preuzeto s <https://www.ibm.com/docs/en/spss-statistics/23.0.0?topic=regression-linear-variable-selection-methods> (pristup 3.7.2021.)

Ministarstvo pravosuđa i uprave. (bez dat.). *Registar političkih stranaka Republike Hrvatske*. Preuzeto s <https://registri.uprava.hr/#!stranke> (pristup 21.5.2021)

Možemo! (bez dat.). *Izborni program 2020*. Preuzeto s <https://www.mozemo.hr/izborni-program-2020/> (pristup 2.4.2021.)

Novo istraživanje: Evo kako stoje političke stranke i gdje bi lokalni izbori mogli biti najneizvjesniji. (2021, 20. ožujka). *Večernji list*. Preuzeto s <https://www.vecernji.hr/vijesti/novo-istrazivanje-evo-kako-stoje-politicke-stranke-i-gdje-bi-lokalni-izbori-mogli-biti-najneizvjesniji-1477879> (pristup 31.7.2021.)

Obrovac Lipar, S. (2019, 14. veljače). Predstavljen projekt European Values Study. Preuzeto s <https://www.unicath.hr/predstavljen-projekt-european-values-study> (pristup 25.5.2021).

Popović, M. (2016, 1. rujna). Uspon i pad ORaH-a. *Green European Journal*. Preuzeto s <https://www.greeneuropeanjournal.eu/uspon-i-pad-orah-a/> (pristup 17.4.2021.)

The Global Greens. (2017). *Charter of The Global Greens*. Preuzeto s <https://globalgreens.org/about/charter/> (pristup 5.4.2021.)

Vidov, P. (2020, 6. srpnja). Zeleni val je stigao i do Hrvatske. *Faktograf*. Preuzeto s <https://faktograf.hr/2020/07/06/zeleni-val-je-stigao-i-do-hrvatske/> (pristup 7.6.2021)

Zelena lista (bez dat.). Program Zelene liste. *Zeleni.hr*: Preuzeto s <https://www.zeleni.hr/program> (pristup 21.5.2021.)